

בענין מרבה או ממעיט בתרומה ומעשר

(ביאור המשנה ושבולת של לקט שנתערבה בגדיש וסוגית הירושלמי על זה)

א

תנן בפאה פ"ה מ"ב, שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו. ובירושלמי שם איתא: כיצד הוא עושה מביא שתי שיבלין ואומר אם לקט היא הרי זו יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזו ונותן לו את הראשונה, וחש לומר שמא אותה שיקבע בה מעשרות לקט היא, אמר רבי יונה מביא שתי שיבלין ואומר אם לקט היא הרי זו יפה ואם לאו הרי מעשרות קבועים בזו ונותן לו את אחת מהן.

והר"ש כתב: מעשר שבולת אחת ונותן לו כו', ירושלמי (שם) כיצד הוא עושה כו' ונותן לו אחת מהן פי' הראשונה שאמר עליה אם לקט היא, ופריך ושמא אותה שקבע בה מעשרות דהיינו אותה שעיקב לקט היא ואין המעשר קבועין בה ונמצא לעני אוכל טבלים, ומשני רבי יונה דמביא שתי שבלים מלבד אותה שנותן לעני וקובע המעשרות על אחת מהן, ואומר על הראשונה אם לקט היא יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין על השניה, ואח"כ אומר על השניה דאם היא של לקט הרי מעשרות הראשונה קבועין על השלישית, והשתא יש כאן שתי שבלים ולא ידעינן בהי מינייהו המעשרות קבועין ואין יכול ליתן לעני אלא הראשונה, והא דנקט ונותן לו אחת מהן לא חש לומר ונותן לו הראשונה הואיל וכבר פירש מעיקרא, והכי קאמר ונותן לו אחת מהן כלומר אחת מהן יקח עליה ויתן לעני.

והרמב"ם בה' מתנ"ע, פ"ד ה"י, כתב: שבולת של לקט שנתערבה בגדיש הרי זה מפריש שתי שבולות ואומר על אחת מהן אם הלקט היא זו הרי היא לעניים ואם אינה לקט הרי המעשרות (שהיא) שחייבת בהן שבולת זו קבועים בשבולת שנייה, וחוזר ומתנה כן על שבולת שנייה ונותן אחת מהן לעני והאחרת תהיה מעשר.

ובכ"מ שם כתב: שבולת של לקט שנתערבה בגדיש וכו', משנה כו' בירושלמי כיצד הוא עושה כו' חש לומר כו' א"ר יונה כו', ונראה שרבינו

גורם בדדבי יונה וחוזר ואומר על השניה אם זו של לקט הרי יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועים בו אי נמי שהוא מפרש דמאי דא"ר יונה מביא שתי שבלים ואומר ה"ק אחר שהביא שתי שבלים כמו שקדם חוזר ואומר על אותה שקבע בה מעשרות אם זו של לקט ה"ז יפה וכו' ומ"מ קשה מה הועיל בתקנתו הא אם אחת מהן של לקט לא נתקנה חברתה כו' ונראה שקושיא זו היא שהקשה וחש לומר וכו' והיאך בא רבי יונה לתרצה ועדיין הקושיא במקומה עומדת, ורבינו שמשון פירש ומשני רבי יונה דמביא שתי שבלים מלבד אותה שנותן לעני כו' אבל מדברי רבינו נראה שאינו מפריש אלא שתי שבלים בלבד ויש לתמוה עליו שאם אותה שבולת שעיקב בעל הבית לעצמו היא של לקט לא נתקנה השבולת שנותן לעני, וכן קשה איך יפרש הירושלמי שלא תיקן רבי יונה כלום לקושיא וחש לומר, ויש לתמוה על הראב"ד שלא השיגו, והר"י קורקוס ז"ל כתב וז"ל לכך אני אומר מתוך הדוחק דחוזר ומתנה כן על שבולת שניה שכתב רבינו אינה הראשונה שהפריש תחלה אלא שחוזר ולוקח עוד שלישית מן הגדיש ומתנה גם עליה ואותה שקבע בה מעשרות הראשונה אין חוזר ומתנה עליה דבר אלא משום דאיכא למיחש שמא היא של לקט ונמצא שנתן לעני טבל כדברי הירושלמי לכך חוזר ולוקח אחרת ומתנה גם עליה ולכך קרא אותה שניה שהיא שניה לשל תנאי דמתנה עליה כאשר התנה על השניה שהניח וזהו חוזר ומתנה כן על שבולת שניה כלומר כאשר התנה על אותה שקבע בה המעשרות ומסתמא מן הגדיש יקח אותה ויאמר אם הראשונה לקט הרי יפה ואם היא טבל אם אותה האחרת גם כן היתה טבל הרי יפה כי כבר תקנתי עליה אותה הראשונה ואם היתה לקט מעשרות הראשונה קבועים בזאת השניה עכ"ל, ולי נראה שרבינו מפרש שבתחילה קט"ד שלא היה אומר אם זו של לקט וכו' אלא פעם אחת אמר נותן לו את הראשונה (וכן) [לכן] שנה ר' יונה ואמר שחוזר ואומר על אותה שקבע בה מעשרות אם זו של לקט ה"ז יפה כמו שפירשתי שוב אין להקשות שמא אותה שקבע בה מעשרות של לקט היא דממילא משמע שאותה שאינה של לקט יהיו מעשרותיה קבועים בה בעצמה ונותן שתיהן לעני אחת בתורת מתנה של לקט והשניה בתורת מעשר, ומ"ש ונותן לו אחת מהן, ה"פ כשנותן לו שתיהן אחת מהן תהיה בתורת מתנות עניים של לקט והשניה תהיה בתורת מעשר והעני ימכור שתיהן לכהן ולא יפרע לו אלא דמי אחת מהן כי השניה היא של כהן כדין.

ומצאתי במהר"ש סיריליאן שכתב בכוונת הרמב"ם כמו שהבין הכ"מ את דבריו, וז"ל: א"ר יונה מביא שתי שבלים, בזה נתקשה רבינו שמשון

ז"ל ופירש דהא דמשני ר' יונה מביא שתי שבלים היינו שתי שבלים חוץ מאותה שנותן לעני כו', וז"ל דאין הלשון משמע כן כו', עוד ז"ל פירוש אחר שלא על דרך פי' הרב ז"ל כו' שחוזר ואומר אותן דברים ממש בשבולת שנייה ושניהם נותן לעני אחד במתנה ואחד במכירה. ותרתי מילי אמר ר' יונה ואומר פעם שנית על השבולת השנית ונותן ואומר וכו' כלומר דמתנה היא אחד מהן דוקא אבל לא האחרת וכיון דמתנה כן על השנייה דהשתא לא קשה דדילמא זו שקבע בה המעשרות לקט היא חזר והתנה כן על השנייה דאם היה לקט מעשרותיה דראשונה קבועין בה בעצמה. ואפשר נמי דשניהן ודאי ומעשרות השנייה עם מעשרות הראשונה קבועין בזו דהיינו באותה שאינה מתנה, ולהכי הדר ר' יונה ואמר ואומר אם לקט היא כלומר ואומר פעם אחרת בשנייה אותן דברים ממש דהא אינו יודע אי זו מהם ודאי ואפשר גם דשניהן ודאי הילכך נותן לעני במתנה אחת מהן שהרי אחת מהן חייב לו שלימה והאחרת יש בה שיעור לחשש מעשרות של השתים וכ"ש של האחת דהאחת מהם טבל ודאי והעני בזה אין לו תרעומות הלכך אינו צריך לתת לו במתנה השנית אלא יכול למכרה לו חוץ ממעשרותיה והעני יבקש פרנסה ממקום אחר לתקנם ויסלק הספק, וכן מצאתי להרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ד שבולת כו' ע"כ, כוונת הרב מה שאמרתי והאחרת תהיינה בה המעשרות ומוכרה לו לבד ממעשרות שבה. הרי שהמהרש"ם אמר לפרש מדעת עצמו על דרך שהכ"מ אמר לפרש לדעת הרמב"ם, וכתב שכוונת הרמב"ם היא למה שאמר, והוא כמו שהבין הכ"מ בכוונתו, ובחנם דחה המרכה"מ את דבריו. ועי' ברדב"ז על אתר ובתשובות ללשונות הרמב"ם סי' קצ"ד.

ולפי פירושן של הכ"מ והמהרש"ם בדברי הרמב"ם ניחא מה שר' יונה אמר ונותן לו את אחת מהן ולא אמר ונותן לו את הראשונה. כלשון הגמ' מקודם, שנדחק בזה הר"ש לפי פירושו. ולפי פירוש הר"ש הגיה הגר"א בהגהותיו על הירושלמי: הרי מעשרות קבועים באלו ונותן לו את הראשונה. במקום גירסת הספרים: הרי מעשרותיה קבועים בזו ונותן לו את אחת מהן. אבל לדברי הרמב"ם דברי ר' יונה מתפרשים בלי דוחק והגהה.

והגר"א בשנות אליהו בפירוש הקצר כתב: שבולת של לקט וכו' מעשר וכו', פי' יקח שלשה שבלים ויקח אחד מהם ויאמר מעשר של זה קבוע

באלו ומ"מ מעשר, שאינה מפטור על החיוב שאחד משניהם בודאי אינו לקט ונותן לו את הראשונה. והוא כדברי הירושלמי וכפירושו של הר"ש בדברי ר' יונה.

ובפירוש הארוך כתב: שבולת של לקט שנתערב וכו', אין הפי' כמו שהביאו מהירושלמי שמביא ג' שבלים ומתנה עכ"ז היאך מתקן האי שבולת של לקט אח"כ שנותן השניה בתוך גרנו אלא הכלל שכך תקנו חז"ל שיעשר לפי אומד דעתו בכדי שהדעת טועה והזהירו שאל ירבה לעשר אומדות אעפ"כ בכדי שהדעת טועה לפי רוב ב"א יכול להפריש דאף שמפריש במדה היאך יכול לצמצם ולמדוד השיעור כראוי לא להוסיף שנים או שלשה גרגרים או לפחות אלא שזה תקנו שיכול לעשות כן וגם כאן אומר שהמעשר משבולת הלז שנותן לעני יהיה נקבע בגדיש תבואה שלו ואח"כ אף שיפחות משיעור מעשר בכדי השבולת הנ"ל לא אכפת לן משום דבר מועט כזה.

ותלמידו ר' חיים מוואלאזין ז"ל הגיה שם ע"ז וז"ל: ולא זכינו לידע טעמו של רבינו הגדול מדוע אינו מפרש כפי' הירושלמי אולי מצא איזו סוגיא בבלי או בירושלמי דפליג על הך סוגיא דירושלמי דהכא, ר"ח. ובהגהות מהרב רבי יצחק פרענקיל כתב שם על דברי הר"ח: ודבריו צ"ע הלא רבינו כתב מילתא בטעמא וכונתו כדי ליישב קו' הר"ח ודו"ק. אמנם זה לק"מ דאף שהגר"א כתב מילתא בטעמא מ"מ קשה מדוע אין הירושלמי מפרש כן, וכיון שאין דעת הירושלמי כן מדוע דחה הגר"א פירושו של הירושלמי משום מילתא בטעמא.

וכשעיינתי בענין זה ראיתי שמה שכתב הגר"א "שכך תקנו חז"ל שיעשר לפי אומד דעתו בכדי שהדעת טועה", הוא לא כתב זה מסברא משום מילתא בטעמא, אלא מגמרא, ודבריו נובעים מדברי הירושלמי בדמאי, פ"ה ה"ב, דאיתא שם לענין ממעט או מרבה במעשרות: דתני הפוחת ממעשרותיו מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים, המעדיף על מעשרותיו מעשרותיו מקולקלים ופירותיו מתוקנים, אמר רבי יוסי בסמוך על תניי בית דין הוא. (כלומר, דסומך הוא על תנאי ב"ד וכדמפרש מהו תנאי ב"ד ועד כמה יפריש, פ"מ), ומפרש הירושלמי: מהו תניי בית דין עד מקום שהדעת טועה. אלא שעדיין צ"ע שדבריו הם נגד סוגיא דידן.

עוד יש להעיר מה שהגר"א סותר דברי עצמו, דבפירוש הקצר הביא דברי הירושלמי כפירושו של הר"ש שיקח שלשה שבלים ויתנה, ואיך כותב כאן בפירוש הארוך שאין הפירוש כמו שהביאו מהירושלמי שמביא ג' שבלים

ומתנה. עוד יש לדקדק על לשונו "אין הפי' כמו שהביאו מהירושלמי". והלשון "כמו שהביאו מהירושלמי" קשה, למה הביא הגר"א דברי הירושלמי ממקור שני ממה שהביאו מהירושלמי, ולא מהמקור הראשון מגוף דברי הירושלמי עצמו.

שוב מצאתי בפאת השלחן, ה' לקט, סי' ח' סעי' י"ב, שהביא דעות הרמב"ם והר"ש ודעת הגר"א, ושם בס"ק י"ח כתב על דעת הגר"א: והוא פליאה שמפרש נגד סוגיא שלמה ונגד כל הגי רבוותא, והרב הגאון מוהר"ח נ"ע תלמידו כתב וז"ל כו', ונ"ל דרה"ג סמ"ך אסוגיא דסמ"ך לה דאמר ר"א בשם ר"ל דר' יוסי הוא דאמר כל שהחליפו וכו' ובמסכת דמאי פ"ה ה"ב שם אהא דתני הפוחת ממעשרותיו מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים המעדיף על מעשרותיו מעשרותיו מקולקלים ופירותיו מתוקנים ר"י אומר סומך על תנאי ב"ד מהו תנאי ב"ד עד מקום שהדעת טועה וכו' עיי"ש הרי דר' יוסי ס"ל כן וחשיב שם בין תנאי ב"ד שם וא"כ על דא סמך רה"ג וס"ל דפליג על סוגיא דר' יונה ובפרט דת"ק דר"א דמתניתין הוא ר' יוסי כדמסיק בסוגין ודבר ברור הוא לדעתי.

וראיתי בספר "גיר" שנתכוון בדבר אחד עם הפאה"ש בכוונת הגר"א ועדיין נשאר בתימה, וז"ל: והנה הגר"א ז"ל בשנו"א מפרש ההך דמעשר שבולת אחת רוצה לומר שקובע מעשרותיה בגדיש ואין קפידא בדבר לפי שהוא דבר [מועט] ולא אמרינן המרבה במעשרות רק בכדי שאין הדעת טועה, ויש שם בהגה"ה דהר"ח ז"ל תימא על דבריו שכתב נגד הירושלמי דהכא, והנה מה שחידש בענין הדעת טועה מבואר הוא בירוש' דדמאי פ"ה ואר"י תב"ד עד מקום שהדעת טועה, ועכ"פ תימא למה פירש שלא כירושלמי דסוגין, רק לענין תיקון הגדיש שמדקדק הר"ש בזה — עיי' בדברי הר"ש המזבא להלן באות ד' — נאמר כפי' הגר"א דאין כאן חשש משום מרבה וממעט במעשרות דהוי בכדי שהדעת טועה. [וכן בשערי ירושלמי כתב כן לענין תיקון הגדיש, וכתב: ומדברי הגר"א ז"ל בשנות אלי' נראה שכיון לזה רק שהשומע שמע וטעה בדבריו דבאמת לא בא לדחות דברי הירושלמי רק שאמר לענין תיקון הגדיש אח"כ.] הרי שהספר גיר אף שנתכוון עם הפאה"ש על מקור דברי הגר"א שבכדי שהדעת טועה יכול להרבות ולמעט במעשרות עדיין הניח בתימא למה פירש שלא כירושלמי דסוגין, והכריע כדבריו נגד הר"ש רק לענין תיקון הגדיש שלא הוזכר זה בסוגין, וכדברי השערי ירושלמי.

ומה שכתב הפאה"ש דהגר"א סמך על דברי ר' יוסי משום דת"ק דמתניתין הוא ר' יוסי כדמסיק בסוגין, לדבריו יקשה איך פליג ר' יונה על

זה, הלא ר' יונה בא לפרש דברי הת"ק שהוא ר' יוסי, וביותר יקשה על ר' יונה איך פליג על ר' יוסי לפי מה שנבאר דדברי ר' יוסי בירושלמי דדמאי לאו במחלוקת הם שנויים, כמו שסבר הפאה"ש, אלא אליבא דכולי עלמא נאמרו, ולבאר זה עלינו להביא לשון הברייתא המובאה שם בירושלמי כפי שהיא שנויה בתוספתא דדמאי.

ג

וזה לשון התוספתא בדמאי, פרק ח' ה"ט: ראה אחד שהפריש תרומה ומעשרות ואמר הריני כמה שאמר זה דבריו קיימין ר' יוסי אומר בסמוך [תנאי ב"ד] הוא. ובהגהות הגר"א גורס: תכ"ד. ובפירוש על התוספתא זרעים מה"ר יונה בן ר' גרשון ווילנא תקנ"ט, כתב: נ"ל דה"ג ר' יוסי אומר בסמוך תוך כדי דיבור הוא. וכתב שכ"ה בתוספתא כ"י — מהגר"א — והיה כתוב בספרים בר"ת וטעו הסופרים והגיהו תנאי ב"ד. וכ"כ במנחת בכורים על התוספתא: בסמוך תכ"ד, גרסינן כנוסחת הגר"א. הלכה י': [המרבה במעשרות מעשרותיו מתוקנין ופירותיו מקולקלין הממעט במעשרות מעשרותיו מקולקלין ופירותיו מתוקנין]. ובהגהות הגר"א גורס: הממעט במעשרות מעשרותיו ופירותיו מקולקלין¹ המרבה במעשרותיו מעשרותיו מקולקלין ופירותיו מתוקנים ר"י אומר סומך על תנאי ב"ד. ובמנחת בכורים: ה"ג ברישא הממעט במעשרות וסיפא המרבה כו' ור"י פליג בירושלמי וס"ל דסומך על תנאי ב"ד בכדי שהדעת טועה להוסיף או לפחות תנאי ב"ד הוא שיהא הפירות והמעשר מתוקן, ובתוס' כאן ליתא דברי ר"י ואולי ר"י דלעיל הוא דאמר בסמוך תנאי ב"ד הוא וצ"ל דברי ר"י כאן, והגר"א גרס לה כאן בהדיא דברי ר"י דסומך על תנאי ב"ד ולעיל גרס נמי דברי ר"י בתכ"ד.

והפאה"ש וכן המנחת בכורים שלא היה לפנייהם דברי ר' יוסי בגוף התוספתא תפסו שדבריו נאמרו בירושלמי נגד התוספתא המובאה שם, וכמש"כ המנחת בכורים: ור"י פליג בירושלמי כו' ובתוספתא כאן ליתא דברי ר"י. וכן הפאה"ש הביא דברי ר"י מהירושלמי דדמאי אהא דתני הפוחת ממעשרותיו כו', — וכן פירש גם המהרא"פ בירושלמי שם, וז"ל: אמר ר"י בסמוך הוא על תנאי ב"ד ולא פריש ר"י על מה אמר בסמוך על תנאי ב"ד והש"ס זר' יוחנן מפרשי: עד מקום שהדעת טועה על הברייתא דסמיך ליה קאי ר"י התנא ופליג ואמר אם הוא טועה בכדי שהאדם יכול לטעות כל כי האי

(1) עיין להלן הערה 12.

גוונא תנאי ב"ד הוא שלא יהיה בכלל פוחת או מוסיף. — כל זה הוא לפי גירסתם שלא גרסו דברי ר' יוסי בגוף התוספתא, ולפיכך סוברים שר' יוסי בירושלמי פליג על התוספתא שמביא שם, אבל להגר"א שגורס דברי ר' יוסי בגוף התוספתא ר' יוסי לא פליג על דברי חכמים אלא מפרש דבריהם דפעמים סומך על תנאי ב"ד לפחות או להוסיף, וכמו בההלכה הקודמת שאמר ר' יוסי בסמוך תוך כדי דיבור לגי' הגר"א שבודאי דבריו לאו במחלוקת נאמרו, דהלא לכולי עלמא לאחר כדי דיבור לאו כדיבור דמי, והירושלמי רק מפרש דברי ר' יוסי שמה שאמר סומך על תנאי ב"ד הוא בפיתח או הוסיף עד מקום שהדעת טועה, אבל דברי ר' יוסי לא נאמרו בירושלמי אלא נשנו בגוף התוספתא לפרש דברי חכמים. [וכן יתבאר להלן גם מדברי הגר"א בירושלמי דדמאי שר' יוסי לא בא לחלוק.]

מעשה אין לומר כדברי הפאה"ש דסוגית הגמ' דידן ודברי ר' יונה עלה אתיין דלא כר' יוסי והגר"א הכריע נגד זה כר' יוסי, דהלא לפי דברי הגר"א וגירסתו בתוספתא דדמאי דברי ר' יוסי ככולי עלמא אתיין, וקשה איך פליג ר' יונה על זה.

ונראה דלפי מה שמפרש הגר"א בביאורו על הירושלמי דדמאי את סוגית הירושלמי שם אין מדברי ר' יוסי סתירה להסוגיא ודברי ר' יונה בפאה. וזה לשון סוגית הירושלמי בדמאי, על מה דתנן בדמאי, פ"ה מ"ב: הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת נוטל אחד משלשים ושלוש ושליש ואומר א' ממאה ממה שיש כאן ה"ז בצד זה חולין והשאר תרומה על הכל ומאה חולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו, זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו והשאר חלה, ומעשר שני בצפוננו או בדרומו ומחולל על המעות. מביא הירושלמי שם מה דתני כן בתוספתא דדמאי, פרק ה' ה"ט: תני, הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר וחלה כאחת נוטל כדי תרומה ותרומת מעשר וחלה כאחת וכמה הן אחד מכ' ואומר אחד ממאה ממה שיש כאן הרי הן בצד זה חולין טבל ועוד אחד ממ"ח סמוך לו והשאר תרומה על הכל ומהחולין שיש בו וזה שעשיתי חולין טבל עשוי מעשר ושאר מעשר סמוך לו וזה שעשיתי מעשר עשוי תרו"מ עליו ומע"ש בצפוננו ובדרומו מחולל על המעות. ומפרש שם בירושלמי הטעם על סדר הפרשתו בהברייתא והמשנה: מעשר ואח"כ תרומה נמצא מקדים, (מעשר ואח"כ תרומה השתא אתא לפרש לה לברייתא למה מפריש לתרומת מעשר קודם לתרומה ומניחו כך חולין עד אחר הפרשת התרומה לפי שא"א בעניין אחר יפריש המעשר ראשון עם תרומת מעשר שבו ויפריש

תרומת מעשר ומניח מעשר ראשון ואח"כ תרומה נמצאת מקדים ואפי' תרומ' מעשר אין להקדים דעכ"פ תרומת מעשר מקרי ותרומה קודם למעשר, מהרא"פ) תרומה ואחר כך מעשר נמצא או פוחת ממעשרותיו או מוסיף על מעשרותיו כהדא דתני הפוחת ממעשרותיו מעשרותיו מתוקני' ופירותיו מקולקלים המעדיף על מעשרותיו מעשרותיו מקולקלים ופירותיו מתוקני', (יפריש תרומה תחילה נמצאת או פוחת כו' שהפרשה של תרומה היא באומד אע"ג שכוונתו לא' מתמשים מ"מ צריך ליטול אותה מאומד שאסור ליטול אותה במידה ובמשקל ובמנין כדתנן בפ"ק דתרומות משא"כ ת"מ דינה במידה ובמשקל ובמנין כדתנן בפ"ד דתרומות וא"כ יש לחוש או שיוסיף על התרומה לפי שיעורה ויפחות זה התוס' מן הת"מ נמצאת פירותיו מקולקלים ואם יפחות מתרומה לפי שיעור' נמצאת תוספות זה יבא הכל לת"מ וה"ל טבל הטבול למ"ש או למ"ע מעורב בת"מ נמצאת מעשרותיו מקולקלי' לכן מפריש תחילה ת"מ לפי המידה ובהפרשת פיו ומניחה חולין שלא תהא נקראת מקדי' ואמר אחר שנטל ממנו א' לת"מ והשאר תרומה ושוב ליכא השתא תוספו' או פוח' בת"מ ששוב לא יחס' ולא יעדיף לנו כלל באותן א' מק' שקבע להן מקום שהרי קבען לבדנ' והעודף והחוסר בתרומה הוא שהרי כן דינה ומ"ד ומ"ש אינן בה' סאין אלא בכרי הם, והא דלא חיישינן הכי בכל הפרשת תרומה דעלמא דהתם מה שפוח' או מוסיף חוזר לכרי ומן הכרי מפריש המעשרות במדה במשקל במנין, משא"כ הכא חוזר לה' סאי' הללו והנשאר אחר הפרשת תרומה יחזור לת"מ בלי שום מידה כו', מהרא"פ) אמר רבי יוסי בסמוך על תניי בית דין הוא מהו תניי בית דין עד מקום שהדעת טועה, (אמר ר"י בסמוך הוא על תנאי ב"ד ולא פריש ר"י על מה בסמוך על תנאי ב"ד והש"ט ור' יוחנן מפרשי עד מקום שהדעת טועה על הברייתא דסמיך ליה קאי ר"י התנא ופליג ואמר אם הוא טועה בכדי שאדם יכול לטעות כל כי האי גוונא תנאי ב"ד הוא שלא יהיה בכלל פוחת או מוסיף וכן הוא נמי הדין לענין תרומה טעה והוסיף או פוחת אפ"ה תרומתו תרומה אם טעה בכדי שהדעת טועה וכן כתב הכ"מ בפ"ג דתרומות, מהרא"פ) ושם בסוף הסוגיא: הרי הוא בצד זה חולין טבל ויאמר הרי הוא בצד זה מעשר נמצא מקדים ויאמר הרי הוא בצד זה תרומה נמצא או פוחת על התרומה או מוסיף על התרומה מתוך שהוא אומר הרי הוא בצד זה חולין טבל או פוחת מן התרומה או מוסיף על התרומה אין בכך כלום, (ויאמר על הת"ג הרי הוא בצד זה תרומה שאין כאן משום מקדים והיא קושיא דלעיל שהקשה תרומה ואח"כ כו' והיא ג"כ לפרושי מתני' דלעיל מפרש להברייתא והכא מתני' והא דקאמר לעיל מוסיף על המעשרות והכא מוסיף על התרומה אין זה קפידא

דעיקר חששא הוא בא מת"ג על תרומת מעשר וכדפרישית לעיל לפיכך אמר מוסיף על התרומה ולעיל דאמר הוסיף על המעשרות לישנא דברייתא נקט דמייתי עלה כהדא דתני הפוחת מן המעשרות כו' והכל כסוגיא דלעיל הוא וכמו שפירשתי לעיל מתפרשת ג"כ הכא: אין בכך כלום, שאין זה מחסיר ומעדיף לת"מ וכמ"ש לעיל דלענין זה מהני לה קביעות המקום לבדו שלא יתערב בה שום חולין אחר וגם לא יגרע ממנו, מהרא"פ.

וכן הפ"מ כתב על מה שחוזר בסוף הסוגיא הרי הוא בצד זה חולין טבל כו': הרי אמר מר ה"ה בצד זה חולין טבל ומפרש טעמא מאי שהצריכו לכך ויאמר מיד ה"ה בצד זה מעשר וקאמר דא"א שאם יאמר כך נמצא מקדים מעשר לתרומה גדולה ואסור להקדים כדפרישית לעיל כו'. פירשו בזה המהרא"פ והפ"מ לפי גירסת הספרים שחוזר הש"ס אותן הדברים ב' פעמים, ולהמהרא"פ בא לפרש בזה ביחוד המשנה, והברייתא שהביא, בתחילה מפרש הברייתא ולבסוף מפרש המשנה, ולהפ"מ בתחילה מקשה קושיא על מעשר ולבסוף מפרש סדר ההפרשה, עי"ש בפ"מ. והרידב"ז כתב בתחלה היה מפרש להמתניתין ועכשיו הוא מפרש להברייתא.

ובביאור הגר"א הקדים דברים אלו שבסוף הסוגיא בתחילת הסוגיא, ומפרש הש"ס לדידיה המשנה והברייתא כאחת. וז"ל בכת"י א': מעשר ואח"כ תרומה עד א"ר יוסי ט"ס וכאן צ"ל מ"ש למטה הרי הוא בצד זה חולין טבל עד מתני' [ולמטה בסוף הסוגיא כתב: הרי הוא בצד זה חולין טבל עד מתני' מיותר כאן]. וה"פ דמקשי ל"ל למימר שהאחד ממאה יהיה חולין טבל והשאר תרומה ואח"כ יהא צ"ל זה שעשיתי חולין טבל יהא מעשר יאמר בתחלה א' ממאה יהא מעשר כו': וע"ז אמר ויאמר הרי הוא בצד זה מעשר, כלומר אחד ממאה יהא בצד זה מעשר והשאר תרומה: ומשני נמצא מקדים, פי' מעשר לתרומה ובאמת צריך להקדים תרומה למעשר שהרי היא עצמה נקראת ראשית: ומקשי ויאמר ה"ה בצד זה תרומה, פי' יאמר תחילה הרי היא בצד זה תרומה ויסיים ואח"כ יאמר ה"ה בצד זה מעשר ואמאי צ"ל תחילה שיהא חולין טבל: ומשני נמצא פוחת על התרומה כו', פי' שכשיעשה תרומת מעשר באומד' דהיינו שיאמר ה"ה בצד זה איכא למיחש שמא יוסיף או

(2) מפרש בזה הגר"א התירוץ, נמצא פוחת על התרומה או מוסיף על התרומה היינו תרומת מעשר, וכמו שגורס בכת"י ב' במפורש תרומת מעשר, וכ"כ הפ"מ: נמצא או פוחת על התרומה או מוסיף על המעשר, האי תרומה דנקט הכא אי אפשר לפרשו על תרומה גדולה דמה בכך אם פוחת או מוסיף הרי אין לתרומה שיעור, אמנם המהרא"פ מפרשו על תרומה גדולה, וכתב: והא דקאמר לעיל מוסיף על המעשרות והכא מוסיף על התרומה אין זה קפידא דעיקר חששא הוא בא מת"ג על תרומת מעשר וכדפרישית לעיל לפיכך אמר

יפחות [ובכת"י ב' גורס: נמצא פוחת על ת"מ או מוסיף על ת"מ.] ומייתי ותני הפוחת ממעשרותיו מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים המעדיף על מעשרותיו פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים: מתוך שהוא אומר כו', פי' אבל השתא כשאומר א' ממאה יהיה חולין טבל והשאר תרומה ואח"כ עושה אותו הא' ממאה תרומת מעשר א"כ התרומת מעשר ודאי מצומצם הוא ומה שפיחת או הוסיף כשסיים הא' מל"ג ושליש הוא בתרומה גדולה שנטלת באומד דוקא ושם אין לחוש אם פיחת או הוסיף³: וע"ז אמר או פוחת על התרומה או מוסיף על התרומה אין בכך כלום א"ר יוסי סומך על תנאי ב"ד: ומפרש מהו תנאי ב"ד עד מקום שהדעת טועה, פי' יהיה מעשרותיו מעשרות אף שפיחתו או הותירו היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר דהיינו כדלעיל שיאמר בתחילה א' ממאה לא סמכינן אתנאי ב"ד. וכן מבואר שם בדבריו בכת"י ב' בשינוי לשון קצת⁴.

מוסיף על התרומה, ולעיל דאמר מוסיף על המעשרות לישנא דברייתא נקט דמייתי עלה כהוא דתני הפוחת מן המעשרות כו'. והפ"מ פירש לעיל לענין מעשר ראשון, והיא קושי' על מעשר ראשון עיי"ש. ולפי פירושו של הפ"מ הא דלעיל לענין מעשר כתב כאן: ואע"ג דאמרינן לעיל שהוא סומך על תנאי ב"ד עד בכדי שהדעת נוטה היינו למעשר דשפיר איכא למימר ביה תנאי ב"ד ומצד הפקר ב"ד הואיל ואין בו איסור לזרים וכדשנינן לעיל אבל בתרומת מעשר דיש בה עון מיתה לזרים בודאי לא שייך בו הפקר ב"ד אם פיחת מהשיעור או הוסיף הרי קרא שם לתרומת מעשר, אמנם להגר"א גם על תרומת מעשר אמרינן שהוא סומך על תנאי ב"ד אלא דבכ"ז בעינן שיאמר מתחילה א' ממאה ממה שיש כאן ה"ז בצד זה חולין, דהיכא דאפשר לא סמכינן אתנאי ב"ד, וכמ"ש בפנים. ועי' בהערה 4.

3) כאן פירש הגר"א דקאי על תרומה גדולה, דשם אין לחוש אם פיחת או הוסיף, וכ"פ הפ"מ, ולפי פירושו של הגר"א והפ"מ, או פוחת על התרומה או מוסיף על התרומה אין בכך כלום משום דתרומה גדולה נטלת באומד דוקא ושם אין לחוש אם פיחת או הוסיף אף בלא התנאי ב"ד, מפורש כאן בירושלמי דלא כהכ"מ שכתב דגם בתרומה דנטלת באומד לולא התנאי ב"ד אם היה מוסיף בתרומה היתה תרומתו מקולקלת, וכדברי הפר"ח שהשיג עליו, עיין להלן באות ה' ובהערה 7.

אמנם לפי מה שפירש המהר"פ כאן: אין בכך כלום, שאין זה מחסיר ומעדיף לת"מ וכמ"ש לעיל דלענין זה מהני לה קביעות המקום לבדו שלא יתערב בה שום חולין אחר וגם לא יגרע ממנו. א"כ האין בכך כלום לא קאי על הת"ג, ומשום דנטלת באומד, אלא על התרומת מעשר, משום שאין זה מחסיר ומעדיף לת"מ, לעולם יש לומר כדברי הכ"מ, דגם בתרומה גדולה דנטלת באומד לולא התנאי ב"ד אם הוסיף בתרומה היתה תרומתו מקולקלת, ואין מדברי הירושלמי כאן ראיה נגד זה. ופירוש המהר"פ הוא לשיטתיה שכתב לעיל כדברי הכ"מ והביא דבריו. ועי' להלן הערה 8.

4) ועל פי דברי הירושלמי אלו כתב כאן הגר"א בשנות אליהו בפירוש הארוך: הטעם דאומר מקודם הרי זה חולין דדין תרומה גדולה להפריש דוקא מאומד כדתנן אין תורמין לא במדה וכו', ותרומת מעשר דינו דוקא במדה כדתנן ואל תרבה לעשר אומדות, ודין תרומה גדולה להפריש מקודם תרומת מעשר, וא"כ היכי ליעבד דיאמר ב' ממאה הרי זה תרומה נמצא דתורם במדה ואסור לתרום במדה וגם תרומת מעשר שנשאר לא יהיה במדה דלמא אחר ממאה מה שהפריש אח"כ לא ישאר לתרומת מעשר כשיעור או פחות או יותר, דא"א שבכאן ישאר בצמצום כדי תרומת מעשר דהא מתחלה נטל מאומד

מבואר בזה בדברי הגר"א שאף ר' יוסי שאמר סומך על תנאי ב"ד אין חולק על סדר ההפרשה שנשנה במשנה וברייתא דדמאי שיאמר בתחילה א' ממאה כו' כדי שלא יהא פוחת. או מוסיף על התרומת מעשר, דהתנאי ב"ד הוא רק היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר דהיינו שיאמר בתחילה א' ממאה כו' לא סמכינן אתנאי ב"ד, פירוש, דבמקום דאפשר לא עשו תנאי ב"ד בכדי, וצריך לדקדק שיהיה התרומת מעשר מצומצם, וכנראה שהגר"א

האחד משלשים ושלוש ושליש ואם יקדים מתחלה תרומת מעשר ויאמר הרי זה מעשר וכו' ונמצא דהמעשר הוא במדה והתרומה הוא מאומד כדינו מכל מקום הא אסור להקדים וליתן תרומת מעשר קודם תרומה גדולה לכך אומר מתחלה הרי זה חולין נמצא מה שנשאר הרי זה באומד לכן אמר והשאר תרומה כדינו שניתן מאומד ואח"כ אומר ומהחולין שיש כאן ר"ל כל החולין הרי זה בצד זה מעשר וזה הוי במדה כדינו ושאר מעשר וכו'.

והגר"א כתב כאן המקור על תרומת מעשר שדינו דוקא במדה מהא דתנן באבות, פ"א מ' ט"ז, ואל תרבה לעשר אומדות, והמהרא"פ כאן כתב, משא"כ ת"מ דינה במידה ובמשקל ובמנין כדתנן בפ"ד דתרומות, והוא ממה דתנן שם מ"ו: המונה משובח, והמודד משובח ממנו, והשוקל משובח משלשתן. ומוקי לה בירושלמי, שם פ"א ה"ד, בתרומת מעשר, ואל אתר מפרש לה הירושלמי: ממי הוא משובח כו' מן התורם מן האומד. ובמאירי על אבות שם כתב: וקשה לי לפרש לשון אומרו אל תרבה, כלומר אל תהא מתמיד בכך שהרי אפילו העושה כן לא עשה כלום שהמעשר אינו ניטל באומד כו' ומה הוצרך להזהיר שלא יתמיד בכך, ושם אל התרומות הוא אומר כן שניטל מאומד כו' והוציא בלשון מעשר אגב שיטפא כו'. ועי' בתוסיו"ט שם דמוקמינן לה בתרומת מעשר דודאי שם מעשר שייך על זה, וכן מפרש כאן הגר"א. ועל לשון אל תרבה הביא התוסיו"ט שם שכתב במדרש שמואל בשם החסיד הר"מ ׳ן שושן וז"ל תימא בעיני למה לא אסר בהחלט מכל וכל שלא לעשר אלא במדה, ולימא ואל תעשר אומדות מאי ואל תרבה עי"ש, והוא כקושית המאירי.

אך לפי מה שמבואר כאן ובדברי הגר"א דעד מקום שהדעת טועה מותר מתנאי ב"ד גם בתרומת מעשר להפריש באומד, רק במקום דאפשר לא סמכינן אתנאי ב"ד, גיחא לשון אל תרבה, היינו במקום דאפשר אל תעשר אומדות, אבל במקום דלא אפשר מותר, משום דסומך על תנאי ב"ד, ואף אם יוסיף או יפחות בכדי שהדעת טועה אין בכך כלום, או במקום שהוא יותר משהדעת טועה אל תעשר אומדות ורק עד מקום שהדעת טועה מותר לך לעשר מאומד מתנאי ב"ד. וזהו כוונת הגר"א בשנו"א בפאה שהבאנו שכתב: והזהיר שלא ירבה לעשר אומדות אעפ"כ בכדי שהדעת טועה לפי רוב ב"א יכול להפריש. ועי' בהגהות מהרב רבי יצחק פרענקיל על דברי השנות אליהו במתניתין דפאה שכתב: ולפי דברי רבינו מיושב מה שדקדק התי"ט בשם הר"י שושן על הלשון דאל תרבה לעשר אומדות, ולפ"ז גיחא דבכדי שהדעת טועה מותר לכן צ"ל דוקא אל תרבה. והוא על דרך שנתבאר בדברינו. וכתב שם עוד: וגיחא גמי מ"ש רבינו פרק ד' דתרומות משנה ו'. והוא מ"ש הגר"א בשנו"א שם על מה דתנן שם: המונה משובח והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משלשתן: המונה משובח פי מן התורם מאומד וגם התורם מאומד אינו גרוע אלא שהמונה משובח ממנו, וכ"ה בירושלמי א"ר הונא משובח מן התורם מאומד, פי וגם התורם מאומד אינו גרוע, אר"ה בריה דרבי הלל מתניתא אמרה כן והשוקל משובח משלשתן פי ואיזהו השלש אלא ע"כ הם מאומד ובמנין ובמדה וא"כ כולן משובחין אלא שזה משובח מזה ואף שמדחה שם בירושלמי דיתויא בעלמא הוא. והוא כשיטתי דעד כדי שהדעת טועה מותר לעשר מאומד, ולפיכך גם התורם מאומד אינו גרוע, ואף משובח, אלא שהמונה משובח ממנו. ועי' להלן הערה 6.

העמים דבריו אלו בתוך כוונת דברי הגמ' בפירוש דברי ר' יוסי, דמביא דברי רבי יוסי שאמר סומך על תנאי בית דין, אם כן הלא לכאורה חולק על המשנה והברייתא שמבואר בהם שצריך לדקדק שיהיה התרומת מעשר מצומצם ולא יפחות ולא יוסיף כלל, על זה אומר, מהו תנאי בית דין עד מקום שהדעת טועה, פירוש, דרבי יוסי לא אמר שסומך על תנאי ב"ד רק היכא דלא אפשר, ועד מקום שהדעת טועה הוא לא אפשר, דבכדי שיעור זה אי אפשר לכוון בדיוק, אבל יותר משיעור זה אפשר לכוון בדיוק, וכיון שהוא אפשר לא עשו בזה תנאי ב"ד, ומעתה ניחא המשנה והברייתא אף לדברי ר' יוסי, דכיון דאפשר שיאמר בתחילה א' ממאה כו' אין לסמוך בזה על תנאי ב"ד אף לדעת ר' יוסי.

לפי"ז תו לא קשה כמו שקשה אם נאמר כדברי הפאה"ש, דסוגית הגמ' דידן ודברי ר' יונה עלה אתיין דלא כר' יוסי, והגר"א הכריע נגד זה משום דסמך על דברי ר' יוסי משום דת"ק דמתניתין הוא ר' יוסי, איך פליג ר' יונה על זה הלא הסוגיא ור' יונה באו לפרש דברי הת"ק שמסקנת הסוגיא היא שהוא ר' יוסי, ומה גם לפי דברי הגר"א דדברי ר' יוסי ככולי עלמא אתיין איך פליג ר' יונה על זה וכמו שהקשינו דהלא לפי דברי הגר"א בביאורו במס' דמאי אין סתירה בין דברי ר' יוסי וסוגין, דכיון דהתנאי ב"ד הוא רק במקום דלא אפשר אבל במקום דאפשר לא עשו תנאי ב"ד א"כ כאן שאפשר להביא השיבולים ולעשות התנאים כדברי הגמ' ור' יונה אף לר' יוסי אין בזה התנאי ב"ד. מעתה אין לומר עוד תירוצו של הפאה"ש שהגר"א בשנו"א סמך על דברי ר' יוסי נגד סוגין ודברי ר' יונה, ושוב קשה קושית הר"ח ז"ל על הגר"א מדוע אינו מפרש כפי' הירושלמי.

ד

ומה שנראה לי לומר בזה שבאמת אין כוונת הגר"א בשנו"א לומר היפוך דברי הגמ' ור' יונה, ואינו דוחה סוגיא זו מפני סוגיא אחרת, אלא ביאור דבריו כך הם. דהנה הר"ש שם כתב: וכשבא לעשות תקנה לגדיש אי אפשר לעשר מיניה וביה דשמא שבולת של לקט מעורב בו ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב או מן החיוב על הפטור כו' וצריך לבקש פרנסה ממקום אחר לעשר על הגדיש כו' וקצת תימה כל טורח זה למה שצריך להביא שתי שבילים מלבד שבולת שנותן לעני ולהתנות כמה תנאים והלא כיון דלבסוף יהא זקוק לבקש לו פרנסה ממקום אחר בענין שאפשר לעשות תקנה לגדיש

כדפרישית א"כ מתחלתו יעשה כן ויעשר ממקום אחר על כל הגדיש חוץ מעל שבולת אחת של לקט שנתערבה עמו, וי"ל דבשעת הקציר אין כל כך פרנסה מזומנת, ועוד שהיה צריך להביא כאן כדי לעשר ולתרום מן המוקף, וגם אי אפשר לכיין מעשרותיו בשבלים שלא ירבה במעשרות ואי אפשר לעשר מאומה, והעניינים באים כל שעה ושעה בשדה ליקח הלקט ואין יכולין להמתין על זה לפיכך לוקח לאלתר שלשה שבלים ומתנה עליהן ונותן לעני את האחד מיד.

כל זה הוא לדברי הר"ש שבתיקון הגדיש א"כ אי אפשר לעשר מיניה וביה דשמא שבולת של לקט מעורב בו ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב או מן החיוב על הפטור, ולעשר ממקום אחר היה צריך להביא כאן כדי לעשר מן המוקף, וגם אי אפשר לכיין מעשרותיו בשבלים שלא ירבה במעשרות ואי אפשר לעשר מאומה, והעניינים אין יכולין להמתין על זה, אבל לדברי הגר"א שבתיקון הגדיש א"כ אין חשש שיעשר מן הפטור על החיוב או מן החיוב על הפטור ומשום מרבה וממעט במעשרות, דהוי בכדי שהדעת טועה, וכמ"ש הספר ניר והשערי ירושלמי, א"כ גם לענין תיקון השבולת הלא תתעורר תמיהת הר"ש כל טורח זה של הבאת ג' שבלים ולהתנות כמה תנאים למה הלא אפשר לעשות כמו שאמר הגר"א, שהמעשר משבולת הלז שנותן לעני יהיה נקבע בגדיש תבואה שלו וא"כ אף שיפחות משיעור מעשר בכדי השבולת הנ"ל לא איכפת לן משום דבר מועט כזה, וכיין שלעשות כן יותר קל והעניינים באים כל שעה ושעה בשדה ליקח הלקט ואין יכולים להמתין עד שיביא ג' שבלים ויתנה כמה תנאים הוי כמקום שאי אפשר שיש לסמוך על תנאי ב"ד, ויותר טוב שהמעשר משבולת הלז שנותן לעני יהיה נקבע בגדיש תבואה שלו וכשיתקן א"כ הגדיש יהיה סומך על תנאי ב"ד.

וצריך לומר שהגמ' זר' יונה אמרו רק כיצד לעשות במקום שאין עניינים לפניו, ויש פנאי להביא ג' שבלים ולהתנות התנאים שלא נצטרך א"כ להרבות או למעט במעשרות, דבאופן זה אין לסמוך על תנאי ב"ד, כמבואר במס' דמאי דבמקום דאפשר להפריש בדיוק אין סומכין על תנאי ב"ד להרבות או למעט במעשרות, ומדקדקים להפריש בדיוק, אבל גוף

(5) ועיי' בתפא"י, ביכין אות ח', על דברי המשנה, מעשר שבולת אחת ונותן לו, שכתב: ואף דאין תורמין מדבר שלא נגמר מלאכתו על שלנגמ"ל [כספ"א דתרומות] אפ"ה כיון דבדיעבד מהני, הכא שעת הדחק כדיעבד דמי, דהעני הרעב אינו יכול להמתין עד שידוש בעה"ב וימרח כל גרנו, וכמו"כ לענין מקום שאי אפשר, הכא שעת הדחק כאי אפשר דמי, דהעני הרעב אינו יכול להמתין עד שיביא ג' שבלים ויתנה כמה תנאים, וכיון שכן אם יקבע המעשר מהשבולת בגדיש יוכל לסמוך על תנאי ב"ד.

המשנה, שלא הוזכר בה מכל זה רק סתמא קתני מעשר שבולת אחת ונותן לו, מיירי במקום שהעניים לפניו ואין יכולים להמתין עד שיביא ג' שבלים ויתנה כמה תנאים, ובאופן זה אין צריך לעשות כן, אלא מעשר כדרכו, וקובע המעשר מזו השבולת בגדיש שלו, ואח"כ כשמתקן הגדיש סומך על תנאי ב"ד, וכמ"ש הגר"א, וגם הגמ' ור' יונה לא באו לפרש כן המשנה, דגוף המשנה גם הם מפרשים שמעשר כדרכו וקובע המעשר של השבולת בגדיש, אלא אמרו רק כיצד הוא עושה במקום שאפשר, שאז אין לסמוך על תנאי ב"ד, ואומר בגמ' מביא שתי שבלים כו', ומקשה ע"ז וחש לומר כו', ומתרחק ר' יונה מביא שתי שבלים כו' וכפירושיהם של הר"ש והר"מ בזה.

וזהו כוונת הגר"א. בדבריו הקדושים "אין הפירוש כמו שהביאו מהירושלמי שמביא ג' שבלים", כלומר, מה שהביאו המפרשים מהירושלמי שמביא ג' שבלים כפירוש על המשנה ואמרו שהירושלמי ור' יונה באו לפרש כן המשנה אין הפירוש בהמשנה כן, שהגמ' ור' יונה לא אמרו זה כפירוש על המשנה, אלא כיצד יעשה במקום שאפשר לעשות כמו שאמרו, שאז אין לסמוך על תנאי ב"ד כיון דאפשר לעשר בדיוק, אבל בגוף המשנה אין הפירוש כן אף לדברי הגמ' ור' יונה, מפני שהמשנה מיירי במקום שהעניים לפניו וצריך ליתן להם מיד, ואין פנאי להביא השבלים ולהתנות התנאים, וכיון שאי אפשר לעשות כן, ובמקום שאי אפשר סומכין על תנאי ב"ד, עושה אף לדעת הגמ' ור' יונה כמ"ש הגר"א.

ולפי"ז תו לא קשה מה שהקשה הר"ח ז"ל מדוע אין הגר"א מפרש כפי הירושלמי, כי גם הירושלמי לא אמר זה לפרש המשנה. ומיושב גם מה שהקשינו שהגר"א סותר דברי עצמו, דבפי' הקצר הביא דברי הירושלמי כפירושו של הר"ש שיקח ג' שבלים ויתנה, דבפיה"ק הביא דברי הגמ' על אופן שמיירי הגמ' במקום שאפשר להביא השבלים ולהתנות התנאים, אבל בפירוש הארוך פירש המשנה באופן דמיירי המשנה. ומיושב גם מה שדקדקנו על קושי הלשון "כמו שהביאו מהירושלמי" למה הביא הגר"א דברי הירושלמי ממקור שני ממה שהביאו מהירושלמי ולא מהמקור הראשון מגוף דברי הירושלמי. כי לפי דברינו העיקר מה שחולק הגר"א על המפרשים הוא על מה שהביאו מהירושלמי כפירוש על המשנה, דבפירוש המשנה באמת אף להירושלמי אין הפירוש כן, והיו צריכים להביא את הירושלמי רק כעצה כיצד לעשות במקום שאפשר כמו שהגמ' אומרת, כי סוגית הגמ' אינה באה לפרש המשנה אלא לתת עצה כיצד לעשות במקום שאפשר, אבל בהמשנה שאי אפשר לעשות כן אין הפירוש כן, ולשונו זה של הגר"א הוא סמוכין להבנתנו בכוונתו שאין

כוונתו לומר היפוך דברי הגמ' ור' יונה דאילו כוון לדחות גוף דברי הירושלמי, כהבנת האחרונים בכוונתו, היה אומר אין הפירוש כהירושלמי, ומדאמר אין הפירוש כמו שהביאו מהירושלמי, זהו סמך להבנתנו בכוונתו שלא בא לדחות דברי הירושלמי עצמם אלא מה שהמפרשים הביאו הירושלמי כפירוש על המשנה, וסובר שמזה דבמתני' סתמא קתני מעשר שבולת אחת מוכח שמעשר כדרכו בלי כל הטורח של הבאת שבליים ולהתנות התנאים, והגמ' ור' יונה לא באו לפרש המשנה אלא לומר עצה כיצד לעשות במקום שאפשר, וכמ"ש.

ה

והנה במס' תרומות, פ"א מ"ו, תנן: אין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין. והרמב"ם בה' תרומות, פ"ג ה"ד, כתב: אין תורמין תרומה זו לא במדה ולא במשקל ולא במנין לפי שלא נאמר בה שיעור אלא אומד ומפריש בדעתו כמו אחד מששים, [צ"ל כמו אחד מחמשים, עי' ראב"ד ורדב"ז]. ובהשגת הראב"ד השיג ע"ז: א"א לא מן השם הוא זה אלא כיון שלא נתנה בו תורה שיעור מוטב שיתרום באומד ולא במדה שכיון שיתן דעתו להקפיד ולתרום במדה שמא יוסיף או ימעט במדות ונמצא מקלקל את התרומה או את הפירות.

ועל השגתו של הראב"ד כתב שם הכ"מ: אין תורמין תרומה זו וכו', משנה בפ"ק דתרומות (משנה ז') ויהיב טעמא בירוש' משום שנאמר ונחשב לכם תרומתכם במחשבה אתה תורם ואי אתה תורם במדה במשקל ובמנין, והראב"ד כתב על דברי רבינו לא מן השם הוא זה וכו', ואיני יודע למה כתב לא מן השם הוא זה שהרי מה שנתן רבינו טעם לפי שלא נאמר בה שיעור הוא יסוד מוסד לכל מה שיאמר בזה שאילו היתה תורה נותנת בו שיעור היה צריך להפריש במדה במשקל ובמנין, והראב"ד עצמו הוצרך לאומרו שכתב שכיון שלא נתנה בו תורה שיעור וזה שכתב רבינו הוא פירוש מה שאמרו בירושלמי ונחשב לכם וכו' וכ"כ הוא ז"ל בפירוש המשנה, וטעמו הוא שכיון שהתורה לא נתנה שיעור אין לעשות בענין שנראה שהוא מקפיד על השיעור שלא צותה תורה, וברדב"ז שם כתב: ומ"ש ומפריש בדעתו וכו', היינו מן הירושלמי שכתבתי לעיל במחשבה אתה תורם ולא במדה א"כ גזירת הכתוב הוא דכתיב ונחשב לכם וגו' ומן השם הוא זה ולא כאשר השיג עליו הראב"ד ז"ל.

ועל טעמו של הראב"ד יש להעיר אף אם יתן דעתו להקפיד ולתרום במדה למה יקלקל את התרומה או את הפירות אם יוסיף או ימעט, הלא אמר

ר' יוסי דסומך על תנאי ב"ד עד מקום שהדעת טועה, וכמבואר בדברינו לעיל מהתוספתא וירושלמי דדמאי, וכיון שתורם במדה בודאי לא יוסיף ולא ימעט יותר משהדעת טועה, ולמה יהיה קילקול אף אם יוסיף או ימעט במדות.

אך לפי מה שנתבאר מדברי הגר"א בביאורו על הירושלמי דדמאי דדוקא היכא דלא אפשר סומך על תנאי ב"ד אבל היכא דאפשר לא סמכינן אתנאי ב"ד, וכמבואר בהמשנה והתוספתא דדמאי, א"כ במעשר ותרומת מעשר שנתנה בהן תורה שיעור, ועליו לעשר ולתרום דוקא במדה ולדקדק בשיעורן, וכיון שעושה ותרם במדה ודקדק בשיעורן, ואין בידו לדקדק יותר שלא יטעה בכדי שהדעת טועה, דלא ניתנה תורה למלאכי השרת, הוי דבר דלא אפשר, ובמקום דלא אפשר היה תנאי ב"ד אבל בתרומה דלא נתנה בה תורה שיעור, ומותר לו לתרום באומד, ולא יבא לידי קילקול אם יוסיף או ימעט, אם הוא בעצמו יתן דעתו להקפיד ולתרום במדה וע"י קפידתו הוא מקלקל את התרומה או את הפירות אם יוסיף או ימעט בזה לא היה תנאי ב"ד, דמי אומר לו להקפיד ולתרום במדה הלא אפשר לו שלא להקפיד ולתרום באומד, כיון שהתורה לא נתנה בה שיעור, ובמקום דאפשר לא היה תנאי ב"ד, ואם יוסיף או ימעט במדות נמצא מקלקל את התרומה או את הפירות, ולפיכך אסור לתרום במדה ואנו חוששין אף על טעות בכדי שהדעת טועה, דהיכא דאפשר לא עשו תנאי ב"ד אף על טעות כזה, כמש"כ הגר"א על מתני' ותוספתא דדמאי.

והנה הכ"מ כתב שם עוד על דברי הראב"ד: והטעם שכתב הראב"ד לא נזכר בגמרא ואני בעיני לא הבנתי דבריו דנראה כאילו הוא טעם הפוך דהשתא שהוא תורם באומד קרוב לודאי שתרומתו או פירותיו מקולקלים ברוב הפעמים ואילו היה תורם במדה במשקל ובמנין לעולם לא יבא לידי כך זאע"פ שהרב ז"ל רצה ליוזר מזה שכתב שכיון שיתן דעתו להקפיד ולתרום במדה שמא יוסיף או ימעט וכו' שנראה מדבריו שכשאנו נותן דעתו להקפיד ולתרום במדה אע"פ שיוסיף או ימעט אין בכך כלום אין דעתי נוחה בכך דמה לנו ולקפידתו שאם הוא מוסיף או ממעט אע"ג שאין מקפיד קלקל מ"מ ואם אינו מוסיף ולא ממעט אע"פ שהוא מקפיד תיקן.

וכתב ע"ז המל"מ: כתב מרן והטעם שכתב הראב"ד לא נזכר בגמרא ואני בעיני לא הבנתי דבריו כו', ודברי מרן תמוהים הם בעיני וכוונת דברי הראב"ד היא פשוטה דבשלמא כשהוא תורם מאומד יודע הוא שאינו יכול לכיון היטב ודעתו הוא הן חסר הן יתר מכוונתו ובתרומה ליכא שיעור אבל

כשהוא במדה דעתו לתרום דוקא מה שהוא כוונתו ואם יוסיף או ימעט נמצא מקלקל את התרומה או את הפירות, ומ"ש מרן דמה לנו ולקפידתו וכו' דבריו תמוהים שדין זה לא נאמר אלא גבי מעשר שיש לו שיעור אבל בתרומה דליכא שיעור ליכא קלקול אלא כשהוא מקפיד אבל כל דליכא הקפדה מה קלקול שייך דהא חטה אחת פוטרת הכרי ואם שייר מקצת חולין תרומתו תרומה וצ"ע.

ונראה דהכ"מ ג"כ מבין דברי הראב"ד כהבנת המל"מ דכשהוא תורם במדה דעתו לתרום דוקא מה שהוא כוונתו, ואם יוסיף או ימעט נמצא מקלקל את התרומה או את הפירות, אלא שסובר שאף כשתורם מאומד דעתו לתרום מה שהוא כוונתו, ואין דעתו הן חסר הן יתר מכוונתו, אלא שסומך על האומד שלו שכוון אל המדה שכוונתו לתרום, וזהו שמקשה על הראב"ד, כיון שבין כשתורם במדה בין כשתורם באומד דעתו הוא לתרום כמו שהוא כוונתו, מה לנו ולקפידתו לתרום במדה הלא בין כך יהיה קלקול כשלא יהיה ככוונתו, וא"כ הוא טעם הפוך דהשתא שהוא תורם באומד קרוב לודאי שתרומתו או פירותיו מקולקלים ברוב הפעמים ואילו היה תורם במדה במשקל ובמנין לעולם לא יבא לידי כך.

וכתב שם עוד הכ"מ: ורבינו שמשון כתב מצוה לתרום מאומד כדי שיתרום בעין יפה וטעם יפה הוא למה שאמרו במחשבה ניטלת וכו' אבל עדיין יקשה דאיכא למיחש שמא יוסיף בתרומה ונמצא תרומתו מקולקלת וצ"ל דלב ב"ד מתנה שאם יהיה בו תוספת שיהיה אותו תוספת הפקר וההפקר פטור מתרומות ומעשרות, והפר"ח במים חיים כתב על קושיתו זו של הכ"מ: ואין זה כלום שיכול להרבות בתרומה כמה דבעי כיון שיש כאן שיירי חולין, והוא כעין קושיתו של המל"מ על תמיהת הכ"מ על דברי הראב"ד, אבל לפי מה שביארנו את דברי הכ"מ השגת הפר"ח אינה השגה, דמ"ש הרמב"ם שם בה"ה: המרבה בתרומה הואיל ושייר מקצת חולין הרי זו תרומה, וכתב ע"ז הכ"מ: משנה פרק רביעי דתרומות (משנה ה') וכו' טרפון זר"ע, שאל זה כוון הפר"ח בהשגתו, הוא רק אם בכוונתו להרבות, אבל כאן אף שכתב הר"ש שמצוה לתרום מאומד כדי שיתרום בעין יפה אין בכוונתו להרבות יתר אלא לתרום כהשיעור שנתכוון, והעין יפה אינה אלא שלא ידקדק בכוון השיעור, וא"כ איכא למיחש שמא יוסיף בתרומה ונמצא תרומתו

6) וראיה לדברינו שעין יפה בתרומה הכוונה אינה שיכוין להרבות על השיעור יש להביא מ"ש הר"ש בתרומות, פ"א מ"ז, והתוס' בגיטין לא, אמנחות ג', ב ובכורות ג', ב אהא דכתבו בפירוש דברי הירושלמי תרומות, פ"א ה"ד, כאן לתרומה גדולה כאן

מקולקלת, וע"כ הוכרח הכ"מ לתרץ דלב ב"ד מתנה שאם יהיה בו תוספת שיהיה אותו תוספת הפקר וההפקר פטור מתרומות ומעשרות, והכ"מ כוון בזה מדעת עצמו לענין תרומה לדברי ר' יוסי בירושלמי דדמאי לענין מעשר שאמר סומך על תנאי ב"ד, וכבר הבאנו שהמהרא"פ בירושלמי שם כתב כן והביא ע"ז דברי הכ"מ⁷.

ברם לפי המבואר בדברינו עדיין דברי הכ"מ קשים. דלפי המבואר שר' יוסי לא אמר סומך על תנאי ב"ד אלא היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר לא היה תנאי ב"ד, וא"כ במעשר ותרומת מעשר שעליו לעשר ולתרום במדה משום שאסור לו להרבות, והוא מדקדק ועושה כל מה שבידו לעשות שלא יוסיף או ימעט, עשו על זה תנאי ב"ד עד מקום שהדעת טועה, אבל בתרומה שתורם מאומד ומותר לו להרבות, ואם לא יכוון לתרום דוקא מה שהוא בכוונתו לא יהיה קלקול, והקלקול הוא רק משום שהוא מכוון לתרום דוקא מה שהוא בכוונתו, הלא אפשר לו לתרום ולעשות כדברי המל"מ והפר"ח.

לתרומת מעשר, דמודו רבנן לאבא אלעזר בן גומל דבתרומת מעשר מאומד הוי תרומה אבל אין מצוה לעשר מאומד כמו לאבא אלעזר. וכתב שם הר"ש: וא"ת היכי שרינן לעשר מאומד א"כ הוה ליה מרבה במעשרות ויש לומר דהיינו כשמרבה במתכוין אבל במתכוין לאמוד יפה לא חשיב מרבה, ומיהו מדשרינן בריש כל המנחות באות מצה (דף נד:) לאבא אלעזר בן גומל תאנים על הגרוגרות במנין אע"ג דהוה ליה מרבה במעשרות משמע דכל מה שירצה להרבות נחשוב עין יפה ונראה דלית ליה לאבא אלעזר בן גומל מרבה במעשרות, וכ"כ התוס' שם, עיי"ש, ונולדברי הר"ש ותוס' ג"כ מיושב הא דאל תרבה לעשר אומדות, ע"י לעיל הערה 4, היינו אל תרבה במתכוין אבל אתה יכול להרבות לאמוד יפה, ומטעם זה גם התורם מאומד משובח, עיי"ש. הרי דמה שמעשר מאומד בתרומת מעשר לרבנן לא הוי מרבה במעשרות משום דמרבה במעשרות היינו דוקא במתכוין להרבות אבל במתכוין לאמוד יפה לא חשיב מרבה. והוא כמו שכתבנו לדברי הכ"מ בתרומה דהעין יפה אינה שיכוון להרבות על השיעור אלא שיתכוון לאמוד יפה, פי' אותו השיעור מה שבכוונתו לתרום.

ואף שיש לדון דכ"ז הוא רק בתרומת מעשר שיש לה שיעור ואסור להרבות, אבל בתרומה גדולה שאין לה שיעור ומותר להרבות העין יפה הוא שמרבה על השיעור, כמו לאבא אלעזר בן גומל בתרומת מעשר, בכ"ז סובר הכ"מ שגם בתרומה גדולה לא חייבוהו משום העין יפה להרבות על השיעור שקבעו אלא לאמוד אותו השיעור שבכוונתו לתרום בעין יפה. גסתייענו משם רק דעין יפה אין מחייב לכוין להרבות על השיעור שבכוונתו לעשר או לתרום. ועי' בסוף אות ה'.

7) ובגה"ש בירושלמי דדמאי שם הביא מחלוקת הכ"מ והפר"ח וכתב: ומהירושלמי נראה כהכ"מ. אמנם אין מהירושלמי שום ראיה להכ"מ דהלא הירושלמי מיירי במעשר או בתרומת מעשר ושם אין יכול להרבות ובעינן תנאי ב"ד אבל בתרומה הלא יכול להרבות אם שייר מקצת חולין וכמ"ש, א"כ אין מהירושלמי ראיה ממעשר או תרומת מעשר על קושית הכ"מ בתרומה, אך בתירוץ כוון הכ"מ מדעת עצמו לענין תרומה לדברי הירושלמי לענין מעשר ותרומת מעשר, ומדבריו אנו למדים הטעם בירושלמי שמועיל בזה התנאי ב"ד שהוא משום דלב ב"ד מתנה שיהיה אותו תוספת הפקר וההפקר פטור מתרומות ומעשרות, וכן הבאנו מהפ"מ, ובפיחת צ"ל שלב ב"ד מתנה על מותר הטבל שבכרי שיהיה הפקר. ועיין לעיל בהערה 3 ובהערה הבאה.

שיהיה דעתו גם על יתר, ואז לא יהיה בטעותו קלקול, א"כ אם דעתו לתרום מה שהוא בכוונתו אין זה מקום דלא אפשר והיכא דאפשר לא היה תנאי ב"ד, וכמ"ש.

ובדוחק יש לומר מאחר שכבר תורם בשיעור יותר גדול מהשיעור שעליו לתרום מדין תורה, שמדין תורה חיטה אחת פוטרת את הכרי והוא גותן כשיעור חכמים אחד מחמשים, אף שמה שאנו למדים מונחשב שעליו לתרום מאומד כדי שיתרום בעין יפה עליו גם לאמוד השיעור דרבנן כדי שיתרום בעין יפה גם שיעור זה, בכל זאת אין עליו להרבות משום עין יפה יתר על מדת חכמים, ומשו"ה עשו חכמים תנאי ב"ד גם בזה עד מקום שהדעת טועה שאם יהיה בו תוספת על מה שהוא בכוונתו לתרום יהיה אותו תוספת הפקר וההפקר פטור מתרומות ומעשרות. דהוי כמקום דלא אפשר כיון שלא חייבוה חכמים שיהיה דעתו להוסיף על מדתם.)

8) וביותר נראה לומר דיש לו למרן הכ"מ שיטה אחרת בזה, וסובר דבמקום שעשו תנאי ב"ד לעולם עשו אף במקום דאפשר, — ואנו הלכנו בכל זה בשיטת הגר"א לבאר דבריו בשנות אליהו שעמדנו עליהם, — ומה דבמפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת מבואר במתני' וברייתא דדמאי שהבאנו באות ג' דצריך לומר א' ממאה ממה שיש כאן ה"ז בצד זה תולין טבל ואח"כ עושה אותו הא' ממאה תרומת מעשר כדי שיהיה התרו"מ מצומצם הוא להכ"מ לא כמ"ש הגר"א דהוא כדי שלא נצטרך לתנאי ב"ד אם פיחת או הוסיף דבמקום דאפשר לא עשו תנאי ב"ד, כמבואר בדבריו שם, אלא משום דלית לן כר' יוסי הסובר דגם במעשר ותרומה עשו תנאי ב"ד, ודעת הכ"מ היא כדעת המהר"א"פ והפאה"ש והמנחת בכורים שהבאנו שם הסוברים שר' יוסי פליג בזה על הברייתא, ולדין לא עשו במעשר ותרומה תנאי ב"ד, ורק בתרומה גדולה כתב הכ"מ שעשו תנאי ב"ד אף לדין, וטעם גדול הוא לחלק ביניהם, דבתרומה גדולה שאין לה שיעור ודינה לתרום מאומד, וכשתורם מאומד קרוב לוודאי שתורמתו או פירותיו מקולקלים ברוב הפעמים, כלשונו של הכ"מ, עשו בזה חכמים תנאי ב"ד, אבל במעשר ותרומה שיש להם שיעור ודינם לעשר במדה, ולא קרוב הדבר שמעשרותיו או פירותיו יהיו מקולקלים, לא הוצרכו חכמים לעשות בזה תנאי ב"ד, ובתרומה גדולה שעשו תנאי ב"ד לעולם עשו גם במקום דאפשר.

ובאמת יש לפרש כן גם את דברי ר' יוסי בירושלמי שדבריו מוסבים לא על מעשר ותרומה אלא על תרומה גדולה, והם באו כטעם על המשנה והברייתא מה שעל התרומה גדולה אין אנו חוששים אם יפחות או יוסיף ותורמה מאומד, וכדברי הכ"מ, ויהיה נוח בזה מה שלא נצטרך לומר דר' יוסי פליג אמתניתין ואברייתא, וגם מה שהירושלמי מביא כאן את דברי ר' יוסי שהם סותרים לדינא דמתני' בסדר ההפרשה של התרו"מ, אם נאמר שדבריו מוסבים על מעשר, ואף שתירץ הגר"א לחלק בין היכא דלא אפשר להיכא דאפשר, אבל ל"ל להירושלמי להביא דברי ר' יוסי כלל כיון שהם נגד דינא דמתני' והברייתא, אבל לדברינו שדברי ר' יוסי מוסבים על תרומה דבריו הם טעם למה דתני במתני' וברייתא דעל התרומה גדולה אין מקפידים שיתרום אותה בצמצום ותורמה מאומד, ואמר ר' יוסי דהוא משום שעשו בתרומה תנאי ב"ד, וכדברי הכ"מ, ודברי הכ"מ מפורשים הם איפוא בגוף דברי ר' יוסי בירושלמי, ואפשר שזו היא כוונת הגה"ש שם, עי' בהערה הקודמת.

ועיין בנוסחת הגר"א שהבאנו באות ג' שגורס את דברי ר' יוסי לא אחרי התוספתא דהפוחת ממעשרותיו כו' שמביא הירושלמי, כג' הספרים, שאז היה נראה יותר שדבריו מוסבים על מעשר, אלא אחרי סיום דברי הירושלמי או פוחת מן התרומה או מוסיף על

(ביאור המשנה והמפריש מקצת תרומה ומעשרות וסוגית הירושלמי על זה)

בבבלי עירובין נ, א וקידושין נא, א ומנחות נד, ב איתא: המרבה במעשר פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלין. וכבר הבאנו דברי הירושלמי דמאי, פ"ה ה"ב: דתני הפוחת ממעשרותיו מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים המעדיף על מעשרותיו מעשרותיו מקולקלים ופירותיו מתוקנים.

והנה בתרומות, פ"ד מ"א, תנן: המפריש מקצת תרומה ומעשרות מוציא ממנו תרומה עליו אבל לא למקום אחר, ר' מאיר אומר אף מוציא הוא ממקום אחר תרומה ומעשרות. ועל מה שנשנה במשנה זו מוציא ממנו תרומה עליו נחלקו הראשונים אם עליו קאי על הכרי שנתקן במקצת, או על מקצת התרומה שהפריש.

הר"ש כתב: המפריש מקצת תרומה ומעשרות, כגון שהיו לו ק' סאין טבל והוציא מהן סאה תרומה ובדעתו עדיין להפריש את השאר חוזר ומוציא ממנו מאותו הכרי עצמו עד שישלים שני סאין כשיעור התרומה דטבל הוא שעלה בידו ולא מה שכבר מתוקן: אבל לא למקום אחר, דאם יש לו ק' סאין אחרים של טבל אין יכול להפריש עליהן מאלו שהוציא מקצתן תרומתו דלגבי אחריו תלינן דלמא מן המתוקן הוא מוציא עליהן ולא מן הטבל שבו. פירש בזה הר"ש דעליו קאי על הכרי.

כפירושו ולשונו של הר"ש מבואר בתחילת הסוגיא שבירושלמי על משנה זו, וזה לשון הירושלמי: מה בין מוציא ממנו עליו למוציא ממנו למקום אחר בשעה שהוא מוציא ממנו עליו כל הטבל עלה בידו ובשעה שהוא מוציא ממנו למקום אחר מזה ומזה עלה בידו. והרדב"ז בה' תרומות, פ"ג ה"ז, הביא פירוש הר"ש וכתב: והוי כהלכתא בלא טעמא. אמנם בפירוש הרא"ש כתב: והיינו טעמא דכשאדם תורם כריו אי אפשר להוציא לו כל התרומה בבת אחת אלא מרים וחוזר ומרים הלכך אפילו מפסיק ביניהם יום

התרומה אין בכך כלום, והנ"מ זהגר"א פירשו דברי הירושלמי אלו דבתרומה אין לחוש אם פוחת או מוסיף, וזה בדעת המל"מ והפר"ח נגד דעת הכ"מ, ועי' לעיל הערה 3, אבל לדעת הכ"מ יש לומר דזהו דמסיק א"ר יוסי סומך על תנאי ב"ה, פירוש, מה דבתרומה אם פוחת מן התרומה או מוסיף על התרומה אין בכך כלום הוא לא משום דאין לחוש בה אם יפחות או יוסיף אלא משום דעשו בה תנאי ב"ד וכדברי הכ"מ. וסמוכין לדברינו הוא מה שבגוף התוספתא דהמרבה במעשרות אין שם דברי ר' יוסי, עי' באות ג', ומוכח דבריו לא נאמרו שם על מעשר רק כאן בירושלמי על תרומה.

או יומים, אין לחוש דמה לי הפסק מועט ומה לי הפסק מרובה אבל כיון שמקצתו מתוקן יש לחוש להפריש על טבל גמור זר"מ לא מפליג. וגם טעמו של הרא"ש צריך טעם, דגם כשאדם תורם כריו אם אינו מוציא כל התרומה בבת אחת, אלא מרים וחוזר ומרים, אפילו אינו מפסיק ביניהם אלא הפסק מועט, למה לא נחוש דלמא מן המתוקן הוא מוציא ולא מן הטבל שבו.

והנה בתשובות מהרי"ט ובתוספות רעק"א עמדו בקושיא על דברי הר"ש. וז"ל התוס' רעק"א, על פי הרע"ב שם שהוא כפי הר"ש: בהרע"ב ד"ה אבל לא, דלגבי אחרים תלינן, קשה לי דגם ממנו איך מצי להוציא תרומה עליו. הא קי"ל אין בילה אלא ביין ושמן לבד, אח"כ מצאתי בשו"ת מוהר"י מטראני ח"א סי' י"ח דנתקשה בזה. והרעק"א הניח זה בקושיא אבל המהרי"ט שם מתרץ הקושיא, ומתוך תירוצו נבא גם על ביאור טעמו של פירוש הרא"ש, וז"ל המהרי"ט שם: י"ל דהא אע"ג דחלה שם תרומה על מה שהוציא לדעת הראב"ד ז"ל מ"מ אינו מועיל להוציא מידי טבל עד שיפריש כשיעור וכשחוזר ומוציא גמר הפרשה היא והו"ל כאילו הפריש הכל בבת אחת ואתי שפיר כמאן דאמר בירושלמי במפריש ובדעתו להפריש ואפילו מאן דאמר התם דבסתם מיירי על הסתם דעתו להפריש כשיעור אבל במפרש שלא להפריש עוד ודאי הו"ל טבל וחולין מעורבין ולמ"ד אין בילה אין לו תקנה אבל כשהוא מפריש על מקום אחר הרי זה כמי שמפריש מן המחויב במקצת על המחויב לגמרי אלא שלשון הירושלמי אינו מכוון לזה יפה מה בין מוציא ממנו עליו למוציא ממנו על מקום אחר בשעה שמוציא ממנו עליו כל הטבל עלה בידו ובשעה שמוציא ממנו על מקום אחר מזה ומזה עלה בידו.

ובביאור תירוצו של המהרי"ט נראה שהוא סובר דלדעת הר"ש והראב"ד אע"ג דחל שם תרומה על מה שהוציא כשמפריש מקצת תרומה, בכל זאת כיון שדעתו להפריש אין המקצת מועיל להוציא מידי טבל עד שיפריש כשיעור, דכשמפריש מקצת תרומה על כרי ובדעתו עוד להפריש אין כוונתו שהמקצת יתקן חצי הכרי לגמרי, אלא כוונתו שהמקצת יתקן כל הכרי במקצת, וכל הכרי נעשה מתוקן במקצת ונשאר מחויב במקצת, נמצא כשיש לו מאה סאין, ושיעור התרומה שעליו להפריש הן שתי סאין, והוא מפריש רק סאה אחת, אותה הסאה אינו מפריש לתקן חמשים סאין לגמרי, אלא מפריש לתקן כל המאה סאין במקצת, וכשיפריש הסאה השניה גם היא תחול על כל המאה סאין לגמור התיקון שהותחל בהסאה הראשונה וא"כ אין כאן טבל וחולין מעורבין ומועיל אף למ"ד אין בילה, אבל כשאין דעתו להפריש

כוונתו היא שהמקצת יתקן רק חצי הכרי לגמרי, והו"ל טבל וחולין מעורבין ולמ"ד אין בילה אין לו תקנה, אבל כשהוא מפריש על מקום אחר שהטבל מאותו המקום הוא מחויב לגמרי והכרי שהפריש עליו המקצת הוא רק מחויב במקצת הרי זה כמי שמפריש מן המחויב במקצת על המחויב לגמרי (א).

ומעתה מבואר גם טעמו של הרא"ש דהוי כמו אדם שתורם כריו ומרים וחוזר ומרים שאין אנו חוששים דלמא מן המתוקן הוא מוציא ולא מן

(9) עוד כתב שם בתוס' רעק"א: ולענ"ד אף למ"ד יש בילה קשה דהתינח אם מפריש עוד ב' סאין דיינינן מכח יש בילה דיש בהגך ב' סאין חצי חולין וחצי טבל אבל כיון דמפריש רק סאה הוי חצי סאה טבל וא"כ לא הפריש על חמשים הסאין טבל רק חצי סאה.

והנה בזברי הר"ש והרע"ב לא נאמר שחוזר ומפריש מהכרי רק סאה להשלים השיעור של שני סאין, אלא שניהם כאחד אמרו בזה הלשון: חוזר ומפריש מאותו הכרי עצמו עד שישלים שני סאין. וא"כ לכאורה היה אפשר לומר דלמ"ד יש בילה ניחא דיפריש מהכרי ב' סאין שגדון מכח יש בילה דיש בהגך ב' סאין, מהחצי סאה טבל שבכל אחד, סאה אחת של טבל להשלים השיעור. [ודומה לזה כתב רש"י ז"ל בחולין קלה, ב' וגיטין מז, ב' בד"ה טבל, בישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה בשותפות טבל וחולין מעורבין זה בזה, דכי מעשר מיניה וביה מפריש מעשר שלם לפי כולו דאם מעשר רק על המגיע לחלקו יש בזה שהפריש חציו שהוא פטור ואין שם מעשר חל עליו].

והגר"א בביאורו על הירושלמי פירש כן את דברי הירושלמי אליבא דר"ל לפי גירסתו, עיין שם בדבריו על דף יט ע"א (דפוס ווילנא), וז"ל: מכיון דנאמר כל הטבל עלה בידו מה בין מוציא ממנו כו', פי' מ"ש: ומשני מאי כדון מכיון שנתן דעתו להפריש, פי' שלא רצה לפטור כולם בזה השיעור שהפריש, נסתיים הכל וחטה במקומה, פי' נמצא בכל חטה מחצה חולין מתוקנים ומחצה טבל ולפיכך אינו מוציא ממנו למקום אחר והא דתני ר"ל במרבה בתרומה היינו להוציא ממנו עליו פי' דאף להוציא ממנו עליו אינו רשאי (אלמא) [אלא] כשמרבה בתרומה שיהיה כ"כ חטין שיהא בהן טבל כשיעור שצריך להפריש תרומה עליו.

אמנם דברי הגר"א צריכים עיון הלא עיקר הטעם שאינו מפריש על מקום אחר הוא משום דאמרינן דמזה ומזה עלה בידו, כמבואר בירושלמי זמבא בר"ש, וכיון דגם עליו אינו מפריש אלא לפי חשבון א"כ למה לא יפריש באופן זה גם על מקום אחר.

וצריך ליישב דברי הגר"א דמה שמפרש מ"ש בירושלמי מכיון שנתן דעתו להפריש נסתיימה כל חיטה וחיטה במקומה, היינו שנמצא בכל חטה מחצה חולין מתוקנים ומחצה טבל, המחצה היא לא בכמות אלא באיכות על דרך שאמר המהרי"ט שכל הכרי הוי מתוקן במקצת, ולפיכך עליו יכול להפריש ולגמור התיקון דהוי מן המחויב במקצת על המחויב במקצת, אבל לא על מקום אחר משום דהוי מן המחויב במקצת על המחויב לגמרי, והוי כמו מן הפטורי על החיוב דאין מפרישין. ועיי' בסוף המאמר.

אך על המהרי"ט שאמר דבריו אלו רק אליבא דמ"ד אין בילה, אבל למ"ד יש בילה היה ניחא ליה בלא זה, אף אם נאמר דהתיקון היה רק על חצי הכרי לגמרי, שפיר אמר הרעק"א דאף למ"ד יש בילה קשה דהלא אי אפשר לומר שמוציא לפי חשבון דא"כ למה לא יוציא גם על מקום אחר, ובהכרח לומר כתירוצו של המהרי"ט גם לאותו המ"ד, דהתיקון היה על כל הכרי במקצת, ואז אפשר לאמר שמוציא לפי חשבון וירבה בהפרשת התרומה עד שיהא בה טבל כשיעור תרומה שצריך להפריש, ובכל זאת על מקום אחר אינו יכול להוציא משום דהוי מוציא מן המחויב במקצת על המחויב לגמרי וכמ"ש על דברי הגר"א על הירושלמי.

הטבל שבו, ולפי דברי המהרי"ט גם במרים וחוזר ומרים אינו מרים לתקן בכל פעם מקצת הכרי לגמרי, אלא כל הכרי במקצת, וכמ"ש, ומה לי הפסק מועט ומה לי הפסק מרובה, אבל כיון שמקצתו מתוקן, פירוש, כל הכרי מתוקן במקצת, יש לחוש להפריש על טבל גמור, דהרי זה כמי שמפריש מן המחויב במקצת על המחויב לגמרי.

[וכעין זה שכתב המהרי"ט בדעת הר"ש והראב"ד מצינו במקום אחר בקידושין ט, א במ"ש שם ר' יוחנן, על מה דתנן שם המקדש מעכשיו ולאחר שלשים יום ובא אחר וקידשה בתוך שלשים מקודשת ואינה מקודשת, אפי' מאה תופסין בה כו' דכל חד וחד רוחא לחבריה שבק, וכתבו התוס' בד"ה אפילו: פירוש דהא קונין ומשירים שהרי המקדש ר"ל מעכשיו יתחילו הקידושין ולאחר ל' יום יגמרו, והקשו שם מהאוסר לאשה חציין מקודשת לי אינה מקודשת, ותירצו: דהתם היינו טעמא לפי שאין אשה מתקדשת לחצאין והוא שייר בגוף האשה אבל הכא לא שייר בגוף האשה כלום אלא גומרין כולם. [בכולה, ב"ח] ובירושלמי, שם פ"ג ה"א, איתא: מעכשיו ולאחר שלשים יום רבי אבהו בשם רבי יוחנן אפילו קידושי מאה תופסין בה כו' אמר רבי זעירא לאחר שלשים קונה קנין גמור, והראשונים הביאו את דברי הירושלמי וגורסים: כל שלשים יום קונה ואינו קונה לאחר שלשים יום קונה קנין גמור. — וה"ג בפ"מ על אתר, ומסיק וכ"ה גי' הרשב"א. — וז"ל הראשונים, זרמב"ן כתב: מעכשיו הם חלים וגמרי לאחר שלשים ואמרו בירוש' כל שלשים יום קונה ואינו קונה לאחר שלשים יום קונה קנין גמור. הרשב"א כתב: אתחולי הוא דמתחלי מהשתא ומיגמר לא גמרי עד תלתין יומין והכי איתמר בירושלמי כל ל' יום קונה ואינו קונה לאחר ל' יום קונה קנין גמור. והר"ן כתב: ולדברי הפוסקים כו' יוחנן דשירא הוי המקדש בשטר מעכשיו ולאחר ל' יום צריך שיהא השטר קיים לאחר ל' יום שאע"פ שמעכשיו מתחילים הקידושין לחול אינן קונים קנין גמור עד לאחר שלשים יום וכדאמרי' בירושלמי דכל שלשים יום קונה ואינו קונה לאחר שלשים יום קונה קנין גמור הלכך בעינן שיהא השטר קיים וברשותה בשעה שהוא גומר קנינו.

הרי מצינו לענין קידושין שחלות הקידושין חל במקצת, דאף דלא שייר בגוף האשה כלום אלא גומרין בכולה, חלות הקידושין חל במקצת בכולה, וכעין זה כוונת המהרי"ט לומר לדעת הר"ש והראב"ד לענין תרומה במפריש מקצת תרומה, שכוונת התורם היא שחלות התרומה יחול על כל הכרי במקצת, והתרומה תתקן כל הכרי במקצת עד שיחזור ויתרום לגמור התיקון.]

אמנם לפי"ז יש לעיין על טעמו של ר"ב דאמר אף מוציא הוא למקום אחר, והר"ש כתב: ור' מאיר שרי אף למקום אחר. ולא ביאר טעמו, אך הראב"ד דאזיל בשיטת הר"ש ביאר גם טעמו של ר' מאיר וכתב: ורבי מאיר סבר יש ברירה הילכך יכול לתרום ולעשר ממנו על כרי אחר ויאמר סאה של טבל שהוא בכרי הזה יהא מעשר על תשע שבכרי הזה. ואם נאמר כדברי המהרי"ט לא שייך בזה ברירה, כיון שכל הכרי הוא מתוקן במקצת, ואין בכרי טבל גמור לברור לעשותו מעשר על מקום אחר, ועל המהרי"ט שהעמיד דבריו על שיטת הראב"ד קשה מדברי הראב"ד בטעמו של ר' מאיר.

וצריך לומר לדברי הראב"ד דבזה ג"כ פליגי ר"מ ורבנן, וזה תלוי במחלוקתם אם יש ברירה, רבנן הסוברים אין ברירה סוברים דהמפריש מקצת תרומה ודעתו להפריש כוונת התורם הוא לתרום כדברי המהרי"ט, לתקן במקצת את כל הכרי, דאם יהיה תורם לתקן רק מקצת הכרי לגמרי, א"כ יהיה טבל וחולין מעורבין, ולא יוכל להפריש עוד כיון דאין ברירה. אבל ר"מ הסובר יש ברירה סובר דכוונת התורם הוא לתקן מקצת הכרי לגמרי, כיון דיוכל להפריש עוד אף אם יהיה טבל וחולין מעורבין, ולדידיה יש כאן טבל גמור וחולין גמורים מעורבין ושייך בזה ברירה, וכיון דר' מאיר סובר יש ברירה אמר אף מוציא הוא למקום אחר, ויכול לתרום ולעשר ממנו על מקום אחר, ויאמר סאה של טבל שהוא בכרי הזה יהא מעשר על תשע שבכרי הזה.

ובספר תפארת ירושלים כתב לתרץ קושית התוס' רעק"א, וז"ל: ולפע"ד כיון שמתחילה רצה לתרום בזא"ז ומדאורייתא חטה א' פוטרת אה"כ וא"צ להפריש עוד בפעם שנית רק מדרבנן כמידה בינונית ובדרבנן יש ברירה ואמרינן שסאה זו שהפריש בשניה הוא טבל אבל לא למקום אחר כיון שעדיין לא הפריש כלום והוא טבל גמור מדאורייתא ואמרינן אין ברירה ודילמא חולין מתוקנים הוא אבל ר"מ דס"ל שגם בדאורייתא יש ברירה לכן מפריש אף למקום אחר כו' ותו לא תלי' בבילה כלל שהרי אפי' בין ושמן דלכ"ע יש בילה פליגי וכן להיפוך וז"פ וברור ועיין.

אמנם אחרי העיון נראה דאין זה פשוט וברור כל כך, חדא דהלא משנתנו מיירי לא רק בתרומה אלא גם במעשר ובזה צריך להפריש עוד בפעם שנית מדאורייתא. ועוד דגם בתרומה כיון דכאן מיירי בדעתו להפריש עוד אין הכרי נפטרת עד שישלים מה שהיה בדעתו להפריש, ולא אמרינן בזה חטה אחת פוטרת את הכרי, כמו שמוכח מדברי הראב"ד בפ"ג מה' תרומות ה"ד, ומפורש בדברי המל"מ שם, והבאנו דבריהם לעיל באות ה',

עי"ש. וכן מבואר גם בדברי המל"מ בה' מתנ"ע, פ"א ה' ט"ו, שכתב שם: שוב ראיתי להרא"ש — צ"ל להר"ש — בפ"ד דתרומות עלה דמתני' דהמפריש מקצת תרומה וכו' דמוקי לה בשדעתו עדיין להפריש השאר ע"כ, ונראה שכיון הרב למה שכתבנו משום דפשטה דמתני' מוכח דמה שחוזר ומוציא ממנו עד שישלים השיעור הוי תרומה ופטור מן המעשר ואם לא היה בדעתו להפריש יותר פשיטא שכבר נפטר הכרי ומה שהיה מפריש יותר היה חייב במעשר ור"מ לא היה אומר בזה אף מוציא הוא למקום אחר דאם כן היה תורם מן הפטור על החיוב אלא ודאי דמתני' איירי כשהיה דעתו להפריש יותר ומש"ה מוציא ממנו תרומה וזה התוספות פטור מן המעשר ור"מ ס"ל דאף מוציא ממנו למקום אחר. וכדברי המל"מ אלו מבואר גם בדברי המהר"ש סיריליאו על הירושלמי שנביא להלן. ועי' בהערה 11.

ובהגהות וחידושי הרש"ש על משנתנו כתב: מוציא ממנו תרומה עליו אבל לא למק"א, פתח בתרומה ומעשרות וסיים בתרומה לבדה ונ"ל דאה"ג דמעשרות מודה ת"ק דמוציא אף למק"א דהואיל דיש להן שיעור מן התורה כל של"ת כשיעור הוי טבל גמור משא"כ בתרומה דמה"ת חטה אחת פוטרת ואף דדעתו היתה להוסיף עוד, עי"ש. ולפי מה שנתבאר במקום שדעתו היתה להוסיף עוד לא אמרינן חטה אחת פוטרת את הכרי, כמבואר מדברי הראב"ד המהרש"ס והמל"מ¹⁰).

וממהר"ש סיריליאו בירושלמי שהולך ג"כ בשיטת הר"ש בפירוש המשנה וסוגית הגמ' נראה שהבין באופן אחר ממה שהבין המהרי"ט ודבריו מדוקדקים יותר בלשון הירושלמי, וגם לפי דבריו תתורץ קושית המהרי"ט והתוס' רעק"א, ונביא דבריו ונבארם.

וז"ל המהרש"ס בפירושו על המשנה: עליו ולא על מקום אחר כו' כגון שהפריש תחלה סאה אחת כו' וקסבר ת"ק דעתה כשבא להפריש שאר הטבל שחסר לו להפריש מבראשונה של הכרי עצמו שרי אבל לא להפרישה על

(10) ונגד הרש"ש הם גם דברי הירושלמי בסוגין: ר' אימי בשם ריש לקיש אותה הסאה שהוא מוסיף עושה אותה תרומה על מקום אחר, והתנינן לא על מקום אחר, תיפטר במרבה בתרומה, ובמעשרות, לא תני ר"ש בן לקיש מעשרות. ולדברי הרש"ש הלא אף אם תני מעשרות כיון דרק פתח במעשרות וסיים בתרומה לבדה מודה ת"ק דבמעשרות מוציא אף למקום אחר, ולא קשה על רשב"ל ממעשרות וא"צ לאוקמי במרבה במעשרות, הרי מבואר מדברי הירושלמי דדברי הת"ק אבל לא למקום אחר קאי גם על מעשרות אף שסיים בתרומה לבדה. והלום ראיתי בהירושלמי עם פי' המהר"ש סיריליאו שגורס בדברי הת"ק מעשרות גם בסיומא דמילתא, וכה היא הגירסא שם: מוציא ממנו תרומה ומעשרות עליו אבל לא על מקום אחר. ולגירסא זו כל הדיוק של הרש"ש אינו.

טבל אחר שלא נתקן כלל דחיישינן שעולה בידו מזה ומזה שלא נתקן ושנתקן כדאיתא בגמרא וטעמא דכיון שיש באותו הכרי קצת חולין מתוקנין אין לו להפריש על טבל שלא נתקן מעולם דדמי למפריש מן הפיטור על החיוב אבל תורם מיניה וביה וכן גבי מעשר כה"ג: ר"מ אומר אף מוציא הוא על מקום אחר, דקסבר מה בין מוציא ממנו עליו למוציא על מקום אחר דבדעתו להפריש עסקינן וכיון דתרומה בתר מחשבה אזלא וקדושתה עדיין יש לה מקום לחול וכי היכי דכשמפריש ממנו עליו אמרינן הך היא דקדשה משעה ראשונה ולא הפריש עמה תערובות מחולין מתוקנים דאי לא תימא הכי היכי אכיל המותר נימא דעדיין יש בו חלק טבל שלא הופרש דחולין מתוקנין עלו בידו אלא ודאי כדאמרן ה"ג כי מפריש על מקום אחר אמרינן נמי כה"ג כו' וטעמא דרבנן משום דאיכא למיטעי דילמא אתי לאיפרושי מן הפיטור על החיוב דעלמא אבל מיניה וביה דמי לשאר מפרישי תרומה דמפרישין סאה אחר סאה ומה לי הפסקה דשעה מה לי הפסקה דיום או יומים כן נ"ל פירושא דהך מתני' דבהא קמיפלגי הני תנאי לפי הגמ' ויש להראב"ד ז"ל בהשגות דרך אחרת דהני תנאי פליגי אי אמרינן ברירה או לא ואני באתי לפרש על דרך הגמ'. עד כאן פירוש המשנה ובפירוש הגמ' כתב: כשהפריש ובדעתו להפריש, כשהפריש סאה קמייתא דעתו היה להפריש יותר עד כדי שיעור בינונית לכל הכרי אלא מחמת שהיה טרוד הפסיק ודעתו דלסוף יפריש המותר ומשו"ה נסתיימה כל התרומה שתעלה לבסוף קדשה למפרע משעה ראשונה דאי אין דעתו להפריש פיטור גמור הוא ומתוקן חשוב ונהי דרבנן מחייבי ליה להשלים השיעור היינו משום גזל השבט אבל כרי כבר נתקן דתרומה בתר מחשבה אזלא כדכתיב ונחשב לכם תרומתכם ואפילו ר"מ מודי לת"ק¹¹): מה בין מוציא ממנו עליו מה בין מוציא ממנו על מקום אחר, ומ"ט דת"ק: ומשני כי מוציא ממנו עליו אמרינן כל הטבל עלה בידו ולא עלו חולין מתוקנים מעורבין באותה סאה או בשנים שמפריש אח"כ אבל כי מפריש על מקום אחר מזה כיון דהאחר לא נתקן כלל והאי נתקן קצת מיחזי כפיטור דאמרינן מזה ומזה עלה בידו הילכך לא יפריש על מקום אחר.

ובביאור דבריו נראה דבדעתו להפריש כיון דתרומה בתר מחשבה אזלא, ודעתו דלבסוף יפריש המותר, דעתו היתה שלא תחול התרומה על

11) פירוש בדברי הגמ' כשהפריש ובדעתו להפריש הוא כפירוש של המלי"מ המובא לעיל בדברינו, ועיין בגזעם ירושלמי שפירש בזה כמה פירושים וזה אחד מהם, ויש לפי זה סייצתא מדברי המהרש"ס.

המותר שיוציא אח"כ לתרום, ונסתיימה כל התרומה שתעלה לבסוף שתקדש רק אח"כ למפרע, ועתה תחול התרומה רק על חלק מהכרי כשיעור שתרם, ומצי לאכול מחלק זה, ומועילה מחשבתו זו שלא יהיה במה שמוציא לבסוף לתרום טבל וחולין מעורבין, שאז היה זה תלוי בהמחלוקת אם יש ברירה או אין ברירה, ומחשבה זו מדינא מועילה גם להפריש על מקום אחר, וכמו דסובר ר"מ, אלא דת"ק מחמיר שלא להפריש על מקום אחר רק משום חומרא בעלמא, דמיחזי כפיטור ואיכא למיטעי דילמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב דעלמא, ואמרינן מזה ומזה עלה בידו, אבל מיניה וביה דמי לשאר מפרישי תרומה ולא מיחזי כפיטור וליכא למיחש דאתו למיטעי לאפרושי מן הפטור על החיוב דעלמא, ואמרינן דכל הטבל עלה בידו.

ולדברי המהרש"ס אין זה ענין להמחלוקת דיש בילה ואין בילה שהסמיכו המהרי"ט והרעק"א, ויש ברירה ואין ברירה שהסמיק הראב"ד, וזה גם הטעם בשאר מפרישי תרומה דמפרישין סאה אחר סאה שהסמיכו לזה הרא"ש והמהרש"ס.

ז

עד כאן ביארנו שיטת הר"ש והראב"ד בפירוש המשנה דהמפריש מקצת תרומה ומעשרות, אבל להרמב"ם יש לו שיטה אחרת בזה, וזה לשונו בפיה"מ: המפריש מקצת תרומה ומעשרות הוא שיוציא מאותן הפירות קצת התרומה שהן חייבות בהן או קצת מן המעשרות אמרו בכאן כי אותו הקצת אינה תרומה ולא מעשרות אבל הוא טבל כמו שהיה וכאילו לקח קצת אותן הפירות והפרישן אבל מוציא מאותו הקצת החק שהוא חייב בו ואם הפריש מקצת מעשרות יוציא ממנו המעשר שחייב לאותו קצת ואין לו להוציא על אותו קצת שהוציא תרומה ומעשרות ממקום אחר כמו שהוא מותר לעשותו בטבל כיון שזה שהוציא הוציאו לדעת שהוא מקצת תרומה ומעשרות ור"מ מתיר שיוציא עליו ממקום אחר ואין הפרש אצלו בין מוציא קצת תרומה ומעשרות או שאר הטבלים ואין הלכה כר' מאיר, ועל פי פירושו בהמשנה כתב בחיבורו בה' תרומות, פ"ג ה"ז: המפריש מקצת התרומה אותו המקצת אינו תרומה והרי הוא כחלק הכרי, ואעפ"כ צריך להפריש תרומת אותו מקצת ממנו, ולא יפריש עליו מפירות אחרות, ובה' מעשר, פ"א ה' ט"ו, כתב: המפריש מקצת מעשר אינו מעשר אלא כמו שחלק את הערמה, אבל צריך [להפריש] מזה החלק שיוציא מעשר שלו, כיצד היו לו מאה סאה הפריש מהם חמשה לשם מעשר אינו מעשר ואינו יכול להפריש על החמש סאין

מעשר במקום אחר אלא מפריש מהן חצי סאה שהיא המעשר שלהן. ובהשגת הראב"ד בה' מעשר כתב: א"א לא ידעתי ממי למד זה המחבר אם מסברתו או מפי רבו ותיי ראשי לא הסכימו להלכה לא הוא ולא רבו המשנה אמרה המפריש מקצת תרומה ומעשר מוציא ממנו תרומה עליו אבל לא למקום אחר ר"מ אומר אף מוציא ממנו תרומה ומעשר על מקום. אחר המחבר הזה סבור מוציא ממנו תרומה עליו על מה שהפריש קאמר שצריך הוא לתקן ההפרשה עצמה שהפריש תחלה שאין עליה תורת תרומה כלל והיא טבל וצריכה תיקון ומתקן אותה מעצמה ולא ממקום אחר והמשנה לא אמרה כן אלא אבל לא למקום אחר ואין הלשון הזה מסכים לפירושו ועוד שהיה לו לומר עליה שהתרומה לשון נקבה אבל ודאי שמה שתרם ועישר קדושים הם שהמעט במעשר מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים לפי שהן טבל וחולין מעורבין ועל הכרי קאמר שאינו מוציא ממנו תרומה ומעשר על מקום אחר שהוא טבל גמור מפני שדומה כתורם ומעשר מן הפטור על החיוב אבל תורם ומעשר השאר מיניה זביה זרבי מאיר סבר יש ברירה הילכך יכול לתרום ולעשר ממנו על כרי אחר ויאמר סאה של טבל שהוא בכרי הזה יהא מעשר על תשע שבכרי הזה.

והכ"מ שם כתב: המפריש מקצת מעשרות וכו' רפ"ד דתרומות (משנה א') המפריש מקצת תרומה ומעשרות מוציא ממנו תרומה עליו אבל לא למקום אחר, והראב"ד השיגו וכתב א"א לא ידעתי ממי למד זה המחבר וכו', כלומר דלפירושו הל"ל אבל לא ממקום אחר ועוד שהל"ל עליה בלשון נקבה ולפיכך פירש דודאי מה שתרם ועישר קדושים הם וכו', ורבינו שמשון פירש כפירוש הראב"ד.

נוסף על קושיות הראב"ד על הרמב"ם הקשו עליו ממה דתנן שם בתרומות במשנה ג': שיעור תרומה עין יפה אחת מארבעים כו' והבינונית מחמשים והרעה מששים, תרם ועלה בידו כו' מששים ואחד תרומה ויחזור ויתרום כמות שהוא למוד, הרי דבעלה בידו מששים ואחד, שהוא פחות משיעור הקטן שנתנו חכמים, והוי מפריש מקצת תרומה כבמשנה א', שנינו כאן במשנה ג' דאותו המקצת הוי תרומה ויחזור ויתרום להשלים השאר כמו שהוא למוד, והוא נגד פירוש הרמב"ם במשנה א'.

והרמב"ם הביא דין משנה זו בה' תרומות, פ"ג ה"ו: תרם ועלתה בידו אחד מששים ואחד הוי זו תרומה ויחזור ויתרום פעם שנייה כדי להשלים השיעור שבדעתו. ודין משנה א' הביא שם מיד בהלכה ז', ולשיטתו שני דינים אלו הם תרתי דסתרי אהדדי.

בקושיא זו נתחבטו אשלי רברבי המהרי"ט והמל"מ. המל"מ כאן בה' מעשר כתב: המפריש מקצת מעשר כו', עיין בפ"ג מה' תרומות דין ו' ודין ז' ועיין מהרימ"ט ח"א סי' ח"י ודו"ק. מה שציין המל"מ לעיין בפ"ג מה' תרומות דין ו' ודין ז' כוונתו להקשות שדין ו' סותר לדין ז' וכמ"ש לעיל. ומה שציין לעיין מהרימ"ט הוא שקושיא זו כבר הקשה המהרי"ט שם על הרמב"ם, וז"ל: וקשה לדבריו ז"ל דהא תנן באותו פרק עצמו עלה בידו מששים וכו' תרומה ויחזור ויתרום אלמא אע"ג שתרם מקצת תרומה חל עליה שם תרומה ולא הוי טבל וצריך לומר לפירושו דהכא בתרומת מעשר דוקא מיירי שיש לה שיעור מן התורה מעשר מן המעשר ואם פיחת מן השיעור אין עליה דין תרומה כלל אבל בתרומה גדולה כיון דמדאורייתא חטה אחת פוטרת את הכרי תרומה ויחזור ויתרום.

ותירוצו של המהרי"ט הוא תמוה דאיך אפשר לומר דהכא בתרומת מעשר דוקא מיירי בשעה שהמשנות, וההלכות ברמב"ם, השנויות לפני ואחרי משנה והלכה זו מיירו בתרומה גדולה. גם בסוגית הירושלמי על משנה זו מבואר דהכא בתרומה גדולה מיירי, דמוקי שם למתניתין אליבא דרשב"ל במרבה בתרומה, ומקשה ע"ז: ניחא במרבה בתרומה, — דיותר להרבות — ובמעשרות, — הלא אסור להרבות — לא תני רשב"ל מעשרות, בתמיהה, ואם מתני' מיירי בתרומת מעשר דוקא הרי תרומה שוה למעשרות, דאסור להרבות בתרומת מעשר כמו במעשר, ולמה ניחא במרבה בתרומה יותר מבמעשרות, הרי דמשנתנו מיירי בתרומה גדולה.

ומה שנראה לתרץ קושית המהרי"ט והמל"מ, דהנה בדברי המהרי"ט מבואר דהטעם מה שלשיטת הרמב"ם בתרם ועישר מקצת תרומה ומעשר אותו המקצת אינו תרומה ומעשר. הוא לא משום כוונת התורם, אלא משום דכיון שפיחת מן השיעור שלהם אין חל על המקצת שהוא פחות מכשיעור דין תרומה ומעשר, וכן מבואר בדברי המל"מ בה' מתני' ע, פ"א ה' ט"ו, עיי"ש. אמנם מדברי הרדב"ז ומהרי"ק נראה שסוברים דעיקר הטעם הוא משום כוונת התורם.

הרדב"ז והמהרי"ק נתכוונו לדבר אחד לתרץ השגת הראב"ד על הרמב"ם מהברי התוספתא בדמאי שהמעט במעשר מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים, וז"ל שו"ת הרדב"ז בלשונות הרמב"ם, סי' אלף תקי"ט (קמ"ו): אבל עיקר מה שיש להקשות על הרב למה צריך לתקן זה המקצת יוסיף עליו לתשלום המעשר דהא אמרינן המרבה במעשרותיו מעשרותיו מקולקלים שהרי הטבל מעורב בו אבל הממעט במעשרות מה קלקול יש בו

שהרי אין בו טבל מעורב וישלים עליו, ומוזה הטעם דחו פירושו של הרב ז"ל וכן נראה מדברי הראב"ד ז"ל שעל טעם זה סמך פירושו, ומה שנ"ל לתרץ דברי הרב בזמן שהמפריש מכוין להוציא כל המעשר אלא שטעה והוציא פחות מכשיעור משלים עליו ומעשרותיו מתוקנים ואין צריך להפריש עליהם, אבל בזמן שהמפריש יודע שזה המקצת שהפריש אין בו שיעור מעשר לא נקרא זה מעשר מתוקן אלא כמו שחלק את הערימה והכי דייקא מתניתין דקתני המפריש מקצת תרומה ומעשר משמע שהמפריש יודע שהוא מקצת מעשר מדלא קתני המפריש פחות מן המעשר ומדינא לא עשה כלום והיה יכול להחזירו לערימה אלא לפי שקרא עליו שם מעשר צריך תיקון מיניה וביה ולא ממקום אחר ועלה דברי הרב כהוגן, כללא דמילתא יש חילוק בין המפריש מקצת מעשר למפריש מעשר ונמצא חסר. וכן כתב בבאור מהרי"ק ה' מעשר, וז"ל: ומה שכתב דמה שתרם ועישר קדושים הם מההיא דהממעט במעשרות בס"ה דדמאי וכו' אפשר דהתם כשהיה סבור שלא יוציא יותר וסבור שבאותו מעט נתקן הכרי לכך מעשר גמור הוא אבל הכא דאדעתא דההוא מקצת המעשרות הוציאו ויודע הוא שחייב יותר הרי הוא כמי שחלק את הגורן ולא עשה כלום¹²).

(12) כבר הבאנו את דברי הירושלמי בדמאי, פ"ה ה"ב: דתני הפוחת ממעשרותיו מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים. ושהג"א שם, בהגהותיו ובביאורו כתיב א', גורס כג"י הספרים, כן הבאנו את התוספתא בדמאי, פ"ה ה"י: המרבה במעשרות מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלין הממעט במעשרות מעשרותיו מקולקלין ופירותיו מתוקנים. ובמגות בכורים הגיה דברי התוספתא וגרס ברישא הממעט במעשרות ובסיפא המרבה, ובהגהות הג"א שם מגיה: הממעט במעשרות מעשרותיו ופירותיו מקולקלין. וקשה שהוא נגד דברי הירושלמי בדמאי ודברי עצמו שם. גם צריך להבין למה בממעט יהיו גם המעשרות מקולקלין.

אך לדברי הרדב"ז והמהרי"ק בשיטת הרמב"ם אפשר לומר דהג"א הגיה עפ"י שיטת הרמב"ם וסובר דהתוספתא והירושלמי בדמאי לא מיירו באופן אחד כיון דלאו בלשון אחד נשנו, דבהתוספתא נשנה בלשון "הממעט" דהמשמעות הוא שממעט בכונה, ומיירי דמפריש מקצת מעשרות ויודע שזה המקצת אין בו שיעור ובדעתו להפריש עוד, ובזה הוי כדינא דמתני' דהמפריש מקצת תרומה ומעשר שהמקצת אינו מעשר, ולא נקרא זה המעשר מתוקן אלא מקולקל שעדיין אינו מעשר וצריך לתקנו, ואינו יכול להפריש ממקום אחר עליו אלא צריך להפריש מיניה וביה, ולפיכך גורס הג"א בהתוספתא מעשרותיו מקולקלין. אבל בהירושלמי נשנה בלשון "הפוחת" דהמשמעות של לשון זה הוא שפיתח שלא בכונה, [וכמש"כ הרדב"ז כאן דכן משמע לשון פחות, וכן בהמשנה ד' שבפרקין, פיתח עשרה כו', פי' הרמב"ם בפיה"מ ובחיבורו שפיתח שלא בכונה.] ומיירי בטעה, שהפריש וסבר שהוא כשיעור ונמצא פחות, — וכמו דמייתי שם בירושלמי זה לפרש המשנה דהרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת שצריך לדקדק שלא יפחות ולא יוסיף, ע"י בדברינו לעיל באות ב'. — ובזה אף להרמב"ם המקצת הוא מעשר וכמ"ש הרדב"ז והמהרי"ק, וכמבואר ממשנה ב' בעלה בידו ששים וא', ולפיכך מניח הג"א שם גירסת הספרים מעשרותיו מתוקנים. ואף שבביאור הג"א ביר"ד, סי' שלא ס"ק קכ"ה, דוחה שיטת הרמב"ם יש לומר דבמקום אזור חזר בו לשי' הרמב"ם או לשי' הראב"ד.

מבואר בזה מדברי הרדב"ז והמהרי"ק שלא כדעת המהרי"ט והמל"מ הסוברים דמה שלשיטת הרמב"ם המפריש מקצת תרומה ומעשר אין חל עליו דין תרומה ומעשר הוא משום שפיחת מן השיעור שהוא חייב, דאם כן, אף במפריש ונמצא חסר, שהמפריש מכיון להוציא כל השיעור אלא שטעה והוציא פחות מכשיעור, וכן בסבר שבאותו מעט נתקן הכרי, לא היה צריך לחול, אלא עיקר הטעם הוא משום כוונת המפריש, דכיון שהוא יודע שהוא רק מקצת מהשיעור שהוא חייב הרי הוא כמו שחלק את הערימה וכוונתו היא שעדיין לא יחול תרומה ומעשר על המקצת עד שיפריש כל השיעור שהוא חייב, והרמב"ם לפי שיטתו יפרש דמשום זה הוא דמוקי לה בירושלמי למתני' כשהפריש ודעתו להפריש, דאז אין בכוונתו שיחול התרומה ומעשר עד שיפריש השאר, אבל באין דעתו להפריש כוונתו היא שיחול התרומה ומעשר על המקצת, ואז שפיר חל אף שהוא פחות מכשיעור, וכן בטעה, במפריש ונמצא חסר, כיון שסבר שבאותו מעט נתקן הכרי, וכוונתו היה שיחול התרומה ומעשר על אותו המקצת שהוא מפריש, חל על זה דין תרומה ומעשר אף שהוא חסר להשיעור.

ומעתה סרה גם קושית המהרי"ט והמל"מ ממה דתנן במשנה ג' עלה בידו מששים ואחד תרומה ויחזור ויתרום כמו שהוא למוד, ופסק כן הרמב"ם בהלכה ו', דשם הלא היה בכוונת המפריש להפריש כמו שהוא למוד אלא שטעה ועלה בידו מששים ואחד, ודעתו היה שהתרומה תחול מיד, בזה שפיר הוי תרומה ויחזור ויתרום להשלים השיעור שהוא למוד¹⁸).

אך אולי טעות סופר הוא בהגהת הגר"א בתוספתא, ונשמטה מלת "מתוקנין" אחרי המלה מעשרותיו, וההגהה לא באה אלא להסך הממעיט במקום המרבה, וכמו שהגיה במנחת בכורים.

13) המאירי בקידושין, נא, א, ובאבות, פ"א משנה ט"ז, כתב: דאם הפריש פחות מן הראוי אינו מעשר כלל ומפריש מאותו מעשר אחד מעשרה שבו ומן הנשאר בכרי אחד מעשרה שבו שלא חל שם מעשר עליו כלל לא על עצמו ולא על הנשאר בכרי, והוא כשיטת הרמב"ם בזה, ויש לעיין בדברי המאירי באבות שם שמקשה על לשון ואל תרבה לעשר אומדות שהרי אם נטל מאומד אם פחת לא עשה כלום ומפריש מאותו מעשר אחד מעשרה שבו, ומן הנשאר בכרי אחד מעשרה שבו ג"כ שלא חל שם מעשר כלל לא על עצמו ולא על הנשאר בכרי, ותירץ: ושמא על התרומות הוא אומר כן שניטלי מאומד ואם פיחת או הוסיף תיקן מ"מ והוציא בלשון מעשר אגב שיטפא, וכפי שראינו שיטת הרמב"ם אינו מחלק בין תרומה למעשר וגם בתרומה אם פיחת לא עשה כלום, ואם נאמר לחלק כג"ל דבפיחת בטעות חל, א"כ הלא גם במעשר חל כמבואר בדברי הרדב"ז והמהרי"ק, ולהמאירי שאינו מחלק בכך קשה החילוק בין תרומה למעשר, וצריך לומר שהולך בשיטת הרמב"ם רק במעשר שהשיעור הוא דאורייתא ולא בתרומה שהשיעור הוא דרבנן, וכמבואר חילוק זה בדברי המהרי"ט ובדברי המל"מ פ"א מה' מתני'ע שהבאנו בסנים, ועיין לעיל באות ו', כמה שהערנו על דברי התפארת ירושלים, והרש"ש, דבדעתו להפריש יותר אין

נתיישבו בזה שתי הקושיות העיקריות על שיטת הרמב"ם, הקושיא מהתוספתא דדמאי שהקשה הראב"ד, והקושיא ממשנה ג' דתרומות בפרק זה שהקשו המהרי"ט והמל"מ. והרדב"ז בתשובה שם מיישב גם שאר הקושיות של הראב"ד מדיקדוק לשון המשנה, וז"ל: שאלת ממני אודיעך דעתי במה שהשיג הראב"ד על הר"ם פ"א מה' מעשר וז"ל המפריש מקצת מעשר זכו' והשיג עליו כו' תשובה מה שהקשה עליו הוא כי לשון למקום אחר לא משמע כפירושו והר"ם היתה גירסתו ממקום אחר. ותירוץ זה על השגה זו תירץ גם התוסיו"ט על אתר, וז"ל: רבי מאיר אומר אף מוציא הוא למקום אחר, כן הגי' בט"א, וגי' הספר ממקום אחר, ולפ"ז גם בדברי ת"ק גרסי' אבל לא ממקום אחר ונראה שזאת היא גירסת הרמב"ם שמפרש המפריש מקצת תרומה זכו' והראב"ד השיג עליו לפי שהוא גורס למקום אחר. וכן כתב שם בס' מלאכת שלמה: אף מוציא הוא על מקום אחר זכו', כן גרסת הר"ש ז"ל וכדפי' ר"ע ז"ל כו' אבל הרמב"ם ז"ל גריס אבל לא ממקום אחר כו' והראב"ד ז"ל גריס כגי' הר"ש כו'. גם בבאור מהרי"ק בה' מעשר שם כתב: ומה שהקשה מלשון למקום אחר כו' אפשר דתרווייהו איתנהו שלא יוציא עליו ממקום אחר רק מיניה וביה וגם לא ממנו על מקום אחר (" וזה נרמז באומרו אבל לא למקום אחר בלמ"ד, גם אפשר דגרסת רבנו במ"ם כאשר נראה בפ"י למשנה. וכן כתב בביאור הגר"א, יור"ד סי' של"א ס"ק קכ"ה: המפריש כו' כמ"ש — הרמב"ם — בפירושו שם וכגירסתו שם אבל לא ממקום אחר.

עוד כתב שם הרדב"ז: עוד הקשה עליו שהיה לו לומר עליה שהתרומה לשון נקבה, וקושיא זו איני מכיר שהרב מפרש על אותו מקצת שהפריש ושייך שפיר לומר עליו, וכן יש ללמוד מלשונו שכתב אבל צריך להפריש מזה החלק זכו', [וכן כתב בס' מלאכת שלמה שם: והקשה הראב"ד ז"ל דלפי'

חילוק בין תרומה למעשר וכמ"ש שם, ויש להעיר כן ג"כ כאן זכיון שדעתו להפריש יותר גם תרומה הוי כמעשר ולא אמרינן בזה חיטה אחת פוטרת את הכרי.

(14) והפירוש לשיטת הרמב"ם הוא, אבל לא ממקום אחר, היינו שלא יוציא מן הכרי על המקצת שהפריש, וגם לא ממנו על מקום אחר, היינו מן המקצת שהפריש על הכרי, — לא כמו לפי הר"ש מכרי זה על כרי אחר, — ולפי"ז המשנה מתפרשת כדברי ראב"י בברייתא המובאה בירושלמי שאמר אינו מוציא לא עליו ולא על מקום אחר, פי' לא מן הכרי עליו, על המקצת שהפריש, ולא על מקום אחר, פי' מן המקצת על הכרי, אלא כמו דאיתא במשנה מוציא ממנו עליו, היינו מן המקצת שהפריש על עצמו ומן הכרי על עצמו, כפי' הרמב"ם, וע"י להלן באות ח' שהבאנו מהמהרש"ם והפ"מ במרה"פ שהרמב"ם סמך דעתו על ראב"י בברייתא. אלא שהמהרש"ם דמפרש המשנה כהר"ש כתב שראב"י חולק על המשנה, משא"כ להרמב"ם לגירסתו וכמ"ש במרה"פ.

הרמב"ם ז"ל קשה דהו"ל למיתני מוציא ממנו תרומה עליה בל' נקבה ונלעג"ד דלא קשיא ג"כ מלת עליו לפי הרמב"ם ז"ל שהוא ז"ל יסבור דקאי אמלת מקצת שהוא ל' זכר. ובר מן דין לא ידעתי מאי קושיא דכיון ששנה התנא תרומה ומעשר עליו קאי אמצער שהוא לשון זכר שכן דרך התנא ורוב הכתובים וכ"ש לפי מה שכתב ר"ת בריש קמא דבר שאין בו רוח חיים זכרהו או נקבהו. וכן במהרי"ק שם כתב: ומה שהקשה עוה דהו"ל לתנא לומר עליה כיון שהתרומה לשון נקבה לא ידעתי מהו דהא עליו אמל' מקצת קאי וכמו כן מלת ממנו ומלת מקצת לשון זכר הוא והוא כאשר אמרו במקומות הרבה מוציא מיניה וביה ולא ידעתי למה הקשה מעליו ולא הקשה ממלת ממנו וכ"ש דתרומות ומעשרות נקט ברישא ואיך יאמר אח"כ עליה וכ"ש כי בודאי דכיון דאין המקצת לשטת רבינו תרומה אלא כמו שחלק הגורן לא שייך לומר עליה כלל וזה ברור.

עוד כתב שם המהרי"ק: ואם נפרש דממנו קאי אכרי כדברי הר"א קשה דכרי מאן דכר שמיה אלא טפי גיחא לפרושי דממנו קאי אמקצת שהוזכר במשנה. [וכן הקשה הרדב"ז בה' תרומות על הר"ש, וז"ל: ותו דמוציא ממנו משמע מן התרומה או מן המעשר שהוזכר ברישא אבל הכרי לא נזכר במשנה דנימא דקאי ממנו עליה הילכך הנכון מה שכתב רבינו.] גם דברי ר"מ שמתיר להוציא ממקום אחר עליו מוכיחין כפי רבינו דקאי אמקצת דאי אכרי למה יתיר להוציא ממנו על מקום אחר כיון שטבל וחולין מעורבין וטעם שכתב הר"א משום ברירה אינו נראה שבכמה מקומות הוזכרו דיני ברירה לדעת ר"מ לא הזכירו משנה [זו] משמע דלא בהכי תליא.

ח

עד כאן נתבארו שיטת הר"ש ודעימיה ושיטת הרמב"ם ונתיישב מה שקשה עליהם. עדיין עלינו ליישב מה שקשה על שיטת הרמב"ם מסוגית הגמ' בירושלמי על מתני' דהמפריש מקצת תרומה כו'. דממה דאמר שם בתחילת הסוגיא: מה בין מוציא ממנו עליו למוציא ממנו למקום אחר בשעה שהוא מוציא ממנו עליו כל הטבל עלה בידו ובשעה שהוא מוציא ממנו למקום אחר מזה ומזה עלה בידו, וכן מכל השקלא וטריא אחרי זה שנביא להלן; מבואר כשיטת הר"ש, ולפיכך אף המהרש"ם והפ"מ שדעתם כדעת הרמב"ם פירשו סוגית הגמ' כשיטת הר"ש.¹⁵

15) וז"ל הפ"מ במראה הפנים במתני': המפריש כו' פירשתי בכאן כפי הר"ש והראב"ד ז"ל שלא כדרכי בכל מקום לפרש המתני' ע"פ דרך הרמב"ם ז"ל כו' אבל פירושא

והנה הפ"מ במרה"פ כתב שהרמב"ם סמך דעתו דאותו המקצת אינו תרומה, על תוספתא בדמאי, ופירושו וגירסתו בהמשנה על מסקנת הש"ס בסוף הסוגיא שם, וז"ל: ואני מצאתי ת"ל מהיכן למד עיקר הסברא שהוא ז"ל הוציא זה מהתוספתא דלקמן כו' וז"ל התוספתא בתחילת פ"ה היה צריך להפריש בעשר ובחמש עשרה חביות של יין מעלה את הראשונה ואומר ה"ז תרומה את השניה ואומר הרי זו תרומה דברי רשב"ג רבי אומר מעלה כולן לגב הבור ואומר ה"ז תרומה, מבואר הוא דבהא פליגי דלרשב"ג אע"פ שצריך הוא להפרישן תרומה כך וכך מפריש הוא במקצת מקצת וחלה שם תרומה על המקצת עד שישלים שיעורה ורבי ס"ל דכשיפריש מקצת מקצת לאו כלום הוא הלכך צריך שיעלה את כולם ואח"כ יאמר ה"ז תרומה וידוע הוא דהלכה כרבי לגבי רשב"ג ולמדין אנו דהמפריש מקצת תרומה אותו מקצת אינו תרומה.

וראיה זו של הפ"מ היא ראייה רק לפי פירושו במחלוקת דרבי ורשב"ג בתוספתא, אך הרבה מפרשי התוספתא פירשו פירושים אחרים במחלוקתם¹⁶.) וגם הירושלמי סוף פ"ג דחלה מביא דברי התוספתא ומפרש בה פירוש אחר

דהמתני דהכא נראה מסוגית הש"ס באר היטב כמפורש בפנים וכן כדי להבין שקלא וטריא דהסוגיא דאזלא להאי פירושא ולפי הנסחא דהכא בדברי הת"ק ובדברי ר"מ למקום אחר, אמנם הדין הוא דין אמת כפי דרך הרמב"ם בהא דינא דמתני' כמו שאבאר לקמן. וכן בביאור הגר"א ביורה"ד, סי' של"א ס"ק קכ"ה, כתב: המפריש כו' כמ"ש בפירושו שם וכגירסתו שם אבל לא ממקום אחר ופירושו דחוק אבל גירסא שלנו למקום אחר ועפ"י ר"ש שם וכן כל הסוגיא של הירושלמי שם כג"ז זו. וע"י במרכבת המשנה שפירש גם סוגית הירושלמי לפי שיטת הרמב"ם, אך פירושו שם עפ"י שיטת הרמב"ם דברי הירושלמי במזה ומזה עלה בידו שהוא מוסב על מקצת התרומה, ובהקושיא ממוסיף שיהיה גם בזה כחולק הערימה, הוא דחוק מאד ואכ"מ להאריך.

16) פירושו של התסדי דוד שם מתפרש לפי דעת הר"ש, עי"ש. ובפירושו על התוספתא זרעים מהר"ר יונה ברי גרשון וילנא תקנ"ט מפרש תוספתא זו, וז"ל: ג"ל דר"ל שכונתו להרבות בתרומה, להפריש א' מעשר או מט"ו שהרשות בידו כדאית' בפ"ד משנה ה' מעלה בתחילה חביות א' ואו' ה"ז תרומה ואח"כ שניי' ולא הוי שנייה כתוספת התרומה דתנן בפ"ד משנה ג' דחייב במעשרות דאמרינן כונתו היה מתחילה להעלות כ"א בפ"ע ולקדוא לו שם בפ"ע ולא הוי כמוסיף. זה פירש בדברי רשב"ג ובדברי רבי פירש: ר"ל מעלה מתחילה כל החביות שרוצה שיהיו תרומה על גבי הבור ואו' ה"ז תרומה אבל לא כ"א בפ"ע דכיון שעשה וקרא שם תרומה לראשונה שוב הוי השני' כמוסיף על התרומה וחייב במעשרות כדפי'.

גם ראית המרה"פ לפי פירושו בהתוספתא א ראייה רק לפי הגירסא בתוספתא דברי רשב"ג לפני דברי רבי, אך ע"י בנוסחאות כ"י דגריס דברי רבי לפני דברי רשב"ג, נכמו שבהלכה הקודמת שם, וכן ברוב המקומות, דברי רבי הם לפני דברי רשב"ג א"כ רבי הוא האומר מעלה את הראשונה כו', וכיון שההלכה היא כרבי לגבי רשב"ג, אם נפרש בפירושו של המרה"פ יש ללמוד מדברי רבי דהיינו, דהמפריש מקצת תרומה תל שם תרומה על המקצת, שהוא נגד שיטת הרמב"ם.

מפירושו של הפ"מ. הירושלמי בחלה פ"ג ה"ה מביא התוספתא ואומר: הוון בעיי מימר מאן דאמר מעלה את הראשונה ע"פ הבור הטבל בטל ברוב ומאן דאמר כולן על פי הבור אין הטבל בטל ברוב. רבי אבהו בשם ר' יוחנן הקיף ביניהון. (אם מעכב הוא מה שאמרו חכמים שצריך לתרום מן המוקף פ"מ) מאן דאמר מעלה כולן על פי הבור תורם מן המוקף ומאן דאמר מעלה את הראשונה על פי הבור אין תורם מן המוקף. רבי אבהו בשם ר' יוחנן מחליף מאן דאמר מעלה את הראשונה על פי הבור תורם מן המוקף ומאן דאמר מעלה כולן על פי הבור אין תורם מן המוקף. עיי' בפירוש דברי הירושלמי. הלא מפורש בירושלמי שם דמתחילה רצו לומר דרבי ורשב"ג פליגי בפלוגתא דר' יוחנן ורשב"ל שם אם טבל בטל ברוב, ומסיק בב' לשונות בשם ר' יוחנן דפליגי בדין מוקף אם מעכב. ומאחר דאנו למדים מדברי הירושלמי דהפירוש במחלוקת דרבי ורשב"ג בתוספתא אינו כפירושו של הפ"מ א"כ גם ראיתו משם לדעת הרמב"ם אינה ראייה.

עוד כתב שם במרה"פ: והתי"ט כתב דג"י הרמב"ם בדברי הת"ק כמו שכתוב בנסחת המשניות בדברי ר"מ ממקום אחר, ובוה לא העלה ארוכה דמנ"ל להרמב"ם להכריח גירסתו נגד משמעות סוגית הש"ס כמבואר לעיל. ומתוך זה שם ע"פ מה דמייתי שם בסוף הסוגיא מה דתני ראב"י אינו מוציא לא עליו ולא על מקום אחר הא חזינן דראב"י פליג בברייתא ולא ס"ל כנסחת המשנה דהכא אלא שאינו מוציא לא עליו ולא על מקום אחר. א"כ מהשתא נסתר כל הדין דמתני' לפי נסתא דהכא וכיון שכן הכריע הרמב"ם להנסתא דגרסי' גם בדברי הת"ק ממקום אחר. עיי"ש.

ודבר זה שהרמב"ם סמך דעתו על דברי ראב"י בברייתא כוון הפ"מ לדברי המהר"ש סיריליאן שגם הוא כתב כן, והוא מפרש את דברי ראב"י כפי שיטת הרמב"ם, ומיישב בזה את דברי הרמב"ם מהשגת הראב"ד מהמשנה, ואומר שהרמב"ם פסק כראב"י נגד המשנה. וז"ל המהר"ש סיריליאן: ואית דבעו מימר כו' בדתני ר' אליעזר בן יעקב כו' דקא סבר דאינו מוציא לא עליו ולא על מקום אחר דס"ל דאינו לא תרומה ולא מעשר אלא כמי שחילק את הערימה כיצד היו לו ק' סאה והפריש מהם חמשה לשם מעשר והפסיק אינו מעשר ואינו יכול להפריש על החמש סאים חמש סאין אחרות מאותו כרי עצמו וכ"ש על מקום אחר אלא מפריש חצי סאה למעשר מאותן חמש ומן צ"ה סאין יפריש ט' ומחצה כו', ייבה כהדא, תן אותה כוון ומשם נלמוד לנדון דידן דשיילו לר' חייא בר אבא: היו לפניו שני כריים א' הפריש ממנו מקצת תרומה ומעשר ומאחד הפריש מקצת תרומה ומעשר, ושאלון לר'

חייא רבא מהו שיתרום מזה על זה דכשבא להשלים המותר שחסר מהו שיוסיף להפריש מן האחד על חברו דעד כאן לא קאמרי רבנן במתני' אלא היבא דמפריש מזה על אחר שלא נתקן מעולם אבל הכא כי הדדי נינהו וכמיניה וביה חשיבי ואסיקנא דפשיט להו דאין תורמין ולא מעשרין מזה על זה ומדקאמר הכי משמע דחל שם נתקן בכל אחד מהן ואחר שחל עליו שם מתוקן שוב אינו מועילין. זה לזה כלל וכדפרישנא וה"נ לראב"י כרי חד שני כריים חשיבי דיש בכל אחד שם תיקון וכדפרישנא ואסור כו', ופסק הרמב"ם ז"ל כר' אליעזר בן יעקב גבי תרומה וז"ל בפ' שלישי המפריש כו' ובה' מעשר פ"א כתב כן המפריש כו' והשיג עליו הראב"ד שלא הבין משנתנו ונ"ל דכיון יפה לפסוק כראב"י דר' חייא קאי כוותיה ועוד דקי"ל משנת ראב"י קב ונקי ובפ' הבא על יבמתו מוכח בהדיא דהאי כללא הוי אפילו כי פליגי בברייתא גבי סוגיית ולד אנוסת עצמו.

הנה ראינו שהפ"מ כוון לדברי המהרש"ס שהרמב"ם סמך דעתו על דברי ראב"י בברייתא, אלא שהמהרש"ס, שמפרש כל הסוגיא כהר"ש והראב"ד, גורס גם בהמשנה כגירסתם אף אליבא דהרמב"ם, אלא שתירץ שראב"י חולק על המשנה והרמב"ם פסק כראב"י נגד המשנה משום דר' חייא קאי כוותיה ועוד משום דמשנת ראב"י קב ונקי, לא תירץ כהפ"מ שהרמב"ם למד מראב"י לגרוס בהמשנה גירסא אחרת כמ"ש התוס' ו"ט, אבל סוגיית הגמ' לדברי שניהם אזלא כשיטת הר"ש.

ואם נרצה לתרץ דברי הרמב"ם על פי דרכם של המהרש"ס והפ"מ אפשר לומר ששני דברים אלו, עיקר הסברא דהמפריש מקצת תרומה אותו המקצת אינו תרומה, והגירסא והפירוש בהמשנה שלא כסוגיית הש"ס בירושלמי, למד הרמב"ם ממקור אחד, והוא מסוגיית הש"ס בבבלי. דהנה המהרי"ק בה' מעשר כתב עוד תירוץ, לבד התירוץ שהבאנו לעיל, לתרץ השגת הראב"ד שהשיג, דמהיבא דהממעט במעשרות בפ"ה דדמאי, דמה שתרם ועישר קדושים הם, וז"ל: אפשר שסובר ר' דהיבא פליגא אמתניתין וכמתניתין נקטינן ולכך לא הזכיר למעלה בסמוך רק דין מרבה במעשרות לבד וגם במנחות לא הזכיר רק מרבה במעשרות לבד¹⁷). וכיון שלפי דברי המהרי"ק

17) ונראה דאף שתוספתא זו מובאה בעוד ב' מקומות בש"ס, בעירובין וקידושין, לא הוכיח המהרי"ק גם משם אלא מהסוגיא ומנחות, משום דמשם אין שום הוכחה, דשם מקשה בגמ' מזו התוספתא על דברי רבה שאמר כל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו, ואמאי — פירוטיו מחוקנים — נימא כל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו, ומאחר שהקושיא לא הוי אלא מהבבא דהמרבה במעשרות אין צורך להזכיר גם הבבא דהמעט במעשרות, אבל מהסוגיא ומנחות שפיר הוכיח המהרי"ק, דאף שגם שם, שמקשה

סוגית הש"ס בבבלי סוברת דהברייתא דממעט במעשרות מעשרותיו מתוקנים פליגא. אמתניתין ולפיכך לא הוזכר בה רק הבבא דמרבה במעשרות ולא הבבא דממעט במעשרות, משום דמשנתנו סוברת דאין המעשרות מתוקנים, דהמפריש מקצת תרומה ומעשר אותו המקצת אינו תרומה ומעשר, א"כ לפי סוגית הבבלי בהכרח צריכים לגרוס ולפרש המשנה כגירסתו ופירושו של הרמב"ם, דגירסתו ופירושו של הר"ש הוא שייך רק אם נאמר דהתרו"מ חלים אף על מקצת. אכן בש"ס ירושלמי הוזכרה כל הברייתא, בירושלמי דמאי, פ"ה ה"ב, מובא לעיל בדברינו, בין הבבא דמרבה במעשרות בין הבבא דממעט במעשרות, א"כ סובר הירושלמי דהברייתא לא פליגא אמתניתין, וגם למשנתנו הממעט במעשרות מעשרותיו מתוקנים, דאם מפריש קצת תרומה ומעשר אותו המקצת קדוש הוא וחל עליו תרומה ומעשר, א"כ בהכרח שהגירסא והפירוש בהמשנה היא כהר"ש, ומעתה סוגית הירושלמי כאן בתרומות לשיטתה אזלא דהג"י והפ"י במשנתנו היא כג"י ופ"י הר"ש,

מהא דתורמין תאנים על הגרוגרת במנין על מ"ד לכמות שהן משערין, ומסיפא גרוגרות על התאנים במדה על מ"ד כמות שהיו משערין, הקושיא היא מהבבא דמרבה במעשרות, דהוה ליה מרבה במעשרות, בכ"ז היה צריך להזכיר גם הבבא דממעט במעשרות, משום דגם בבא זו אף ולא שייכא להקושיא היא שייכא בגוף התוספתא דתורמין שמביא, דהטעם דתאנים על הגרוגרות תורמין במנין אבל לא במדה הוא משום דהוי ממעט במעשר לגבי מנין, וכן גרוגרות על התאנים במדה ולא במנין משום דממעט במעשר לגבי מדה, עיי"ש, וא"כ אף שלגוף הקושיא גם בהסוגיא דמנחות לא נצרכה אלא הבבא דמרבה, כמו בהסוגיות דעירובין וקידושין, בכל זאת, כיון שלגוף התוספתא דתורמין שייכא גם בבא דהממעט סובר המהרי"ק דהיה לה להגמ' להזכיר גם בבא זו, ומה שלא הזכיר בבא זו היא הוכחה דש"ס דילן פליג על בבא דהממעט במעשרות מעשרותיו מתוקנים.

והנה בסוגיות הגמ' דעירובין וקידושין דמקשה על הא דאמר רבה כל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו מהא דמרבה במעשר פירותיו מתוקנים ומעשרות מקולקלין ואמאי נימא כל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו משני שאני מעשר דאיתיה לתצאים דאי אמר תתקדש פלגא פלגא דחיטתא קדשה, ועיי"ש ברש"י ובפ"י הר"ח ותוס' בעירובין איך שפירשו דברי הגמ'. ולכאורה יש להעיר מדברי הגמ' אלו על שיטת הרמב"ם דהממעט במעשר אותו המקצת אינו מעשר, ומה גם לדברי המהרי"ק דהוכיח מסוגית הגמ' דמנחות דכן היא שיטת הש"ס דילן, א"כ כשאמר תתקדש פלגא דחיטתא הלא הוי רק חצי שיעור של המעשר שעליו להפריש והוי ממעט במעשרות ולא היה צריך המעשר לחול כלל.

אמנם לפי מה שהבאנו לעיל דברי המהרי"ק שאמר בדעת הרמב"ם דכשהיה סבור שלא יוציא יותר מעשר גמור הוא, וכן מתבאר גם מדברי הירושלמי דמוקי למתני' דהמפריש מקצת תרומה ומעשר, שממנה הוציא הרמב"ם דינו, כשהפריש ודעתו להפריש, א"כ משכחת לה דקדשה פלגא דחיטתא כשלא היה דעתו להפריש יותר וחזר והקדיש עוד פלגא.

גם לדברי המל"מ בה' מתני'ע, פ"א ה"ט"ו, שכתב שדעת הרמב"ם היא דמתני' מיירי באין דעתו להפריש יותר ג"כ גיחא, דמשכחת לה דקדשה הפלגא דחיטתא בדעתו להפריש יותר. אך דברי המל"מ צריכים עיון דאיך אפשר לומר כן בדעת הרמב"ם דהלא הוא נגד מה שמפורש בסתמא דירושלמי דמתני' מיירי בדעתו להפריש. [וזה לשון הירושלמי: מתני' כשהפריש ודעתו להפריש, ר' שמואל בשם ר' זעירא מתני' בסתם, אמר רבי מנא קומי

אבל הרמב"ם דפסק כהבבלי לא הזכיר מהברייתא רק דין דמרבה במעשרות לבד ולא הדין דממעט במעשרות, כסוגית הגמ' בבבלי, ובמעט הביא רק דין משנתנו, שפיר גורס ומפרש המשנה כגירסתו ופירושו כמו שמוכרח לשיטת הבבלי, ומעתה אין להקשות מסוגית הגמ' בירושלמי על הרמב"ם כיון שבדבר זה הוא מחלוקת בין הבבלי והירושלמי והרמב"ם פוסק כהבבלי.

אך כל זה הוא רק אם נאמר שסוגית הירושלמי היא נגד שיטת הרמב"ם, אבל באמת נראה לומר שגם סוגית הירושלמי אינה נגד שיטת הרמב"ם, כי נראה שבגוף הסוגיא השקלא וטריא שבה דנה בב' הפירושים של הר"ש והרמב"ם שיש לומר בהמשנה, ובתחילת הסוגיא רוצה הגמ' לומר כפי' הר"ש אך אחרי שמקשה כמה קושיות על פי' זה המסקנא הוא כפי' הרמב"ם. ומקודם שנבא לפרש המסקנא כשיטת הרמב"ם נביא הצעת הסוגיא עם קיצור מפירושי גדולי המפרשים הנראה יותר בפירוש הסוגיא.

וזה לשון הירושלמי: המפריש מקצת תרומות ומעשרות, מתני' כשהפריש ודעתו להפריש כו', (מתני' כשהפריש וגם בדעתו להפריש עוד המותר כו' דאל"כ אף מיגיה וביה נמי אינו יכול להפריש דדילמא ממה שכבר ניתקן עולה בידו משום דחשבינן להו כשני הפרשות אבל הואיל ובדעתו להפריש

ר' יודן מה ופליג, א"ל סתמא בשהפריש ודעתו להפריש, וכל מפרשי הירושלמי, המהרש"ם, המהרא"פ, הפ"מ, והגו"א, פירשו דברי הירושלמי דר' יודן השיב לו דלית מאן דפליג בהא, אלא דר' שמואל בשם ר' זעירא מפרש דאפי' לא שמענו ממנו כוונתו ודעתו אם ירצה להפריש יותר אמרינן מסתמא שיפריש יותר. אמנם הר"ש כתב: וביר' (הל' א') פליגי דאמרינן מתניתין בהפריש ובדעתו להפריש ר' שמעון בשם ר' זירא מתני' בסתם. וכן הרדב"ז בה' תרומות, פ"ג ה"ז, כתב: ובירושלמי איכא פלוגתא דאיכא מאן דמוקי מתני' במפריש סתם ואיכא דמוקי לה במפריש ובדעתו להפריש והכי ק"ל. אבל אפי' לדברי הר"ש והרדב"ז דיש פלוגתא בירושלמי, הפלוגתא לא הוי אלא אם לא שמענו ממנו שדעתו להפריש אם מסתמא אמרינן שדעתו להפריש יותר, אבל כשידוע לנו שאין דעתו להפריש יותר בזה כולי עלמא לא פליגי דליתא לדינא דמתני'. ודברי המל"מ שכתב בדעת הרמב"ם ההיפוך מזה תמוהים.]

אך באמת אין צריכים לכל זה, דנראה דדינא דמתני' דהמפריש מקצת תרומה ומעשר לפי דעת הרמב"ם בפירושה מיירי רק במפריש וחוזר ומפריש בהפסק זמן בזה הוא דאמרינן דהוי כחולק הערימה, אבל כשמפריש וחוזר ומפריש מיד בזה גם לדעת הרמב"ם חל המעשר אף על המקצת הראשון, וכמש"כ בפירוש הרא"ש על דברי הר"ש דכשאדם תורם כריו אי אפשר להוציא כל התרומה בבת אחת אלא מרים וחוזר ומרים, אלא שלדעת הר"ש ופירושו כתב הרא"ש דה"ה אפי' אם מפסיק ביניהם יום או יומים דמה לי הפסק מועט מה לי הפסק מרובה, אבל לדעת הרמב"ם יש חילוק בין הפסק מועט להפסק מרובה, דבמרים וחוזר ומרים הוי המקצת הראשון תרומה ומעשר דכן הוא דרך ההפרשה, ורק בהפסק מרובה לא חל התרומה ומעשר על המקצת, דבזה אמרינן דהוי כחולק הערימה, וכמ"ש. ומעתה רוחא שמעתתא בלי דוחק, דאי אמר תתקדש פלגא דחיתתא ומיד הקדיש עוד פלגא קדשה אף הפלגא הראשונה גם לדעת הרמב"ם, דבמרים וחוזר ומרים אף לדעת הרמב"ם קדושים הם.

עוד המותר ממנו חשבינן ליה כהפרשה א' כו' מהרא"פ) מה בין מוציא ממנו עליו למוציא ממנו למקום אחר בשעה שהוא מוציא ממנו עליו כל הטבל עלה בידו ובשעה שהוא מוציא למקום אחר מזה ומזה עלה בידו, (מה בין ממנו כו' כיון שדעתו להפריש עוד מאותו כרי נמצאת עדיין טבולין הן לתרומה ולמה אינו יכול לעשותן אף תרומה למקום אחר כו', ומשני בשעה כו' חשבינן הכל הפרשה אחת ולא למקום אחר דה"ל כשתי הפרשות ואמרינן מזה ומזה כו', מהרא"פ). וקשיא נטל להוציא ממנו עליו כל הטבל עלה בידו ונמלך להוציא ממנו על מקום אחר מזה ומזה עלה בידו, נטל להוציא ממנו על מקום אחר מזה ומזה עלה בידו ונמלך להוציא ממנו עליו כל הטבל עלה בידו, (וקשיא וכו' דאילו נטל הסאה או הב' להוציא ממנו עליו דהיינו על אותו כרי גופיה מיניה וביה נאמר כל הטבל עלה בידו כו' ואם כשסלק אותה מן הכרי נמלך ואמר תהוי תרומה על מקום אחר נאמר דמזה ומזה עלה בידו, וכן איפכא אי מעיקרא כשנטל מן הכרי המותר היה להוציא ממנו על הכרי האחר נאמר דמזה ומזה עלה בידו וחולין מתוקנין מעורבין אית ביה ואילו נמלך בסמוך לסילוקה ואמר תהוי תרומה על הכרי גופיה נאמר דכל הטבל עלה בידו, מהרש"ס) פיחת כל הטבל עלה בידו הוסיף מזה ומזה עלה בידו, אף בטועה כן היה סבור שהוא חייב שתי סאין ואינו חייב אלא אחת, (קושיא אחריתי היא דתנן לקמן פיחת עשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה והכא אי מעיקרא היה דעתו לפחות נאמר כל הטבל עלה בידו ואם שוב רצה להוסיף נאמר מזה ומזה עלה בידו והכא ה"ה דמצי לאקשוויי איפכא וגלי בקמייתא וה"ה לאינך, וכן אם טעה דהיה סבור דהיה לו להפריש בתרומה המחייבת לו להפריש מן אותו כרי שתי סאין ותרמן ואיגלאי מילתא דאינו חייב אלא אחת נאמר דמזה ומזה עלה בידו וכן איפכא אם חשב דאינו חייב אלא אחת ואיגלאי מילתא דחייב שתיים אע"ג דתרם וחזר ותרם נאמר דכל הטבל עלה בידו כו', מהרש"ס) ר' אימי בשם ריש לקיש אותה הסאה שהוא מוסיף עושה אותה תרומה על מקום אחר, [ובמהרש"ס הגירסא שהוא מפריש, ומפרש, לבסוף, והמפרשים פי' לפי גי' הספרים דר"ל קאי אדלעיל בטועה היה סבור שהוא חייב שתי סאין ואינו חייב אלא אחת, ולדבריהם קשה להבין קושיית הגמ' ממתני', אבל לפי' המהרש"ס ר"ל קאי אמתני', דאותה הסאה שהוא מפריש לבסוף, המותר על המקצת שהפריש, עושה אותה תרומה על מקום אחר, ומקשה בגמ' דזה הוא נגד דברי המשנה,] והתנינן אבל לא על מקום אחר, תיפטר במרבה בתרומה, ניחא במרבה בתרומה, ובמעשרות, לא תני ר"ש בן לקיש מעשרות, (תפטר במרבה בתרומה, כלומר מתני' מפרש לה ריש לקיש כשמרבה בתרומה לבסוף ואפ"ה ממנו עליו מצי לאפרושי ולרבווי דליכא שום

קלוקל אבל על מקום אחר מכי אפריש השיעור מה שהוסיף אח"כ הוא חולין מתוקנין והוי מפריש מן הפיטור על החיוב ולא דמי למרבה בתרומה דעלמא דהתם בטר מחשבה אזלא וקדשא ועוד דמפריש על הכרי מיניה וביה אבל לא על מקום אחר. ובמעשרות, לא מיירי מתני'. והתנינן, הך מתני' בישיבת ר' שמעון בן לקיש ותני בה מעשרות כגירסא דילן וגבי מעשרות לא אפשר לרבויה דתניא במס' דמאי המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלין וא"כ תרומה דומיא דמעשרות קתני, מהרש"ס) אלא טעמא דר"ש בן לקיש מכיון דו אמר כל הטבל עלה בידו מה בין מוציא ממנו עליו מה בין מוציא ממנו למקום אחר, (כלומר אלא דבאמת לא ניחא ליה לר"ל להאי טעמא דאמרן לפירושא דמתני' והוא מקשי עלה דמכיון דהוא אמר וכו' כלומר אי דאמרינן דהכל מהטבל עולה בידו א"כ מ"ש לממנו עליו ומ"ש לממנו על מקום אחר כו' ¹⁸), פ"מ) מ"י כדון, (והשתא מ"ט דהת"ק דמתני' דמוציא ממנו עליו אבל לא למקום אחר, פ"מ) כשנתקן רובו של כרי, (הכא במאי עסקינן כשנתקן רוב הכרי באותו מקצת שהפריש כגון שהפריש סאה וחצי על מאה סאין וכיוצא בזה דעליו הוא דמוציא ממנו דר"ל לטעמיה כדאמר לקמן בשם חזקיה דטבל בטל ברוב כו' והלכך כיון דבלאו הכי אותו מיעוט הטבל לאו כטבל בעלמא הוא יכול הוא להוציא ממנו כו' משום דמה שהוא משלים אינו אלא מצד חומרא בעלמא שהרי מיעוט הטבל בטל ברוב הוא אבל למקום אחר אינו יכול להוציא דחיישינן שמא יעלה בידו מן המתוקן, פ"מ) לא נתקן רובו של כרי פלוגתא דחזקיה ורבי יוחנן דאמר ריש לקיש בשם חזקיה טבל בטל ברוב, (כלומר הך מילתא דאמרן תליא בפלוגתא דחזקיה ור' יוחנן דלחזקיה כדאמר ר"ל בשמיה כו' שפיר הוא דמוקמינן המתני' אליבא דר"ל כשנתקן רוב הכרי ממילא שמעינן דאם לא נתקן רוב הכרי אינו יכול להוציא ממנו אי נמי דאי אמרינן דמוציא ממנו עליו מוציא הוא אף למקום אחר, פ"מ) ור' יוחנן אמר אין הטבל בטל ברוב מכיון שנתן דעתו להפריש נסתיימה כל חיטה וחיטה במקומה, (ר' יוחנן אמר כו' כלומר אפי' אם ניתקן רובו של כרי פליג דאין מיעוט הטבל בטל ברוב המתוקן דמכיון שנתן דעתו להפריש

18) ואף שביארנו באות ו' טעם החילוק של ממנו עליו לממנו על מקום אחר לפי שיטת הר"ש עפ"י דברי הרא"ש והמהרש"ס בזה, בכ"ז לא ניחא ליה לר"ל בהאי טעמא, משום דכיון שכל זה הוא משום דעת המפריש שבדעתו להפריש, דעתו הוא שיוכל גם לתרום ממנו על מקום אחר, ומועיל מה שבדעתו להפריש גם על מקום אחר, אך אנו סוברים שדעתו הוא רק שיוכל להפריש ממנו עליו ולא על מקום אחר, שעל זה לא היה דעתו, ולשיטת הר"ש יש לומר שבוה נחלקו גם הת"ק ור"מ, ועי' במהרש"ס שכתב שר"ל סובר כר"מ, וגודס שם כן בפנים הירושלמי, ועי' בדבריו על המשנה שהבאנו שכתב בטעמא דר"מ כדברינו דדעתו להפריש מועיל גם על מקום אחר.

התרומה נסתיימה כל חטה וחטה במקומה כאלו מצוין במקומו מה שהפריש ומה שניתקן לפי ערך שהפריש נתקן ומה שלא ניתקן לא ניתקן, פ"מ) פירש בזה הפ"מ דמה שאמר בירושלמי, מכיון שנתן דעתו להפריש נסתיימה כל חיטה וחיטה במקומה הוא כטעם, על סברת ר' יוחנן שאין הטבל בטל ברוב, ופירוש זה דחוק, ופלוגתא זו של ר' יוחנן ור"ל מובאה בכמה מקומות בש"ס זה, במעשרות, פ"ה ה"א, ובחלה פ"ג ה"ה, ולא מסיק שם דברים אלו, ואילו היה זה כטעם על סברת ר' יוחנן היה לו להסיק כן גם שם, גם ממה שאמר, לפני הדברים נסתיימה כל חיטה וחיטה במקומה, מכיון שנתן דעתו להפריש, מוכח דדברים אלו קאי על משנתנו דמוקי לה בתחילת הסוגיא כשהפריש ודעתו להפריש.

לפיכך נראה לפרש דברים אלו שהם כטעם חדש על דין משנתנו, וכאן חוזר בו הירושלמי מטעם הראשון שאמר בתחילת הסוגיא, בשעה שהוא מוציא ממנו עליו כל הטבל עלה בידו ובשעה שהוא מוציא למקום אחר מזה ומזה עלה בידו, ועם כל מה שנתבאר בדברינו הפירושים שנאמרו על טעם זה הוא כפי שיטת הר"ש, אבל השתא מסיק בטעם חדש שכפי שנפרשו הוא כפי שיטת הרמב"ם, והצעת הסוגיא כך היא, הירושלמי אומר טעם על דין משנתנו, ומקשה כמה קושיות על טעם זה, וכמש"כ הפ"מ בהתחלת הקושיות, ז"ל: וקשיא על האי טעמא כו'. וגם מקשה לפי טעם זה על רשב"ל, ואומר דרשב"ל לא ס"ל כטעם זה, ומפרש טעם אחר על משנתנו, ומוקי לה כשנתקן רובו של כרי, אך טעם זה הוא רק לרשב"ל לטעמיה דאמר דטבל בטל ברוב, אבל לדידן דס"ל כר' יוחנן דאין הטבל בטל ברוב הלא אין לומר כן, ומאחר דעל טעם הראשון קשה כל הנך קושיות שלא נתרצו ובמקומן עומדות, וגם ראינו דר"ל לא ס"ל כן, חוזר עתה הירושלמי מאותו הטעם ואומר טעם חדש על משנתנו, מכיון שנתן דעתו להפריש נסתיימה כל חיטה וחיטה במקומה, ונראה לפרש דברים אלו עפ"י פירוש הגר"א בזה, ע"י בהערה 9 במה שהבאנו שם דבריו ובמה שאמרנו על זה, אך מקודם עלינו להביא עדיין גם סוף הסוגיא, ומה שפ"י בזה המהרש"ס, ומזה נלמוד פירוש הדברים שבכאן.

וז"ל הירושלמי: ואית דבעי מימר כהדא דתני רבי אליעזר בן יעקב דתני ראב"י אינו מוציא לא עליו ולא על מקום אחר עד כדון לא נתקן רובה של כרי נתקן רובה של כרי ויבא כהדא היו לפניו ב' כריים א' הפריש ממנו מקצת תרומות ומעשרות וא' הפריש ממנו מקצת תרומות ומעשרות מהו שיתרום מזה על זה תלמידוי דרבי חייא רובא שאלון לר' חייא רובא

אמר לן הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו ר' לעזר בשם ר' חייא רבה אין תורמין ולא מעשרין מזה על זה. וכבר הבאנו פירוש המהרש"ס על זה דמפרש דראב"י ס"ל כשיטת הרמב"ם דאינו לא תרומה ולא מעשר אלא כמי שחילק את הערימה, ועל הדמיון והפשיטות מדברי ר' חייא רובא פירש, דמדקאמר דאין תורמין ולא מעשרין מזה על זה משמע דחל שם נתקן בכל אחד מהם ואחר שחל עליו שם מתוקן שוב אין מועילין זה לזה כלל וה"נ לראב"י כרי חד שני כריים חשיבי דיש בכל אחד שם תיקון ואסור.

פירש בזה המהרש"ס דלטעם זה בראב"י שסובר שאינו מוציא לא עליו ולא על מקום אחר שהוא משום דהוי כמי שחילק הערימה איבעי להו דאפשר שזה הוא דוקא בלא נתקן רובו של כרי אבל בנתקן רובו של כרי מודה ראב"י דלא חשיבא הפסקה הכא לומר דהוי כחולק ערימה, אלא מעשר הוי ומפריש המותר מיניה וביה, אך אם היינו אומרים כן לא היה אסור אלא להפריש מזה על אחר שלא נתקן מעולם אבל היכי דכי הדדי גינהו שכל כרי נתקן במקצת היה מותר להפריש, וכשם שמפריש מיניה וביה כך מפריש מכרי שנתקן במקצת על כרי שנתקן במקצת, ומדאמר ר' חייא רובא דגם זה אסור, וסתמא מיירי אף בנתקן רובו של כרי — עי' בפ"מ — הרי דגם בזה שנתקן רובו של כרי הוי כחולק הערימה וחל שם נתקן בכל אחד מהם ואחר שחל עליו שם מתוקן שוב אין מועילין זה לזה, וה"נ לראב"י כרי חד שני כריים חשיבי דיש בכל אחד שם תיקון ואסור.

רואים אנו מדברי המהרש"ס שמפרש דמה שאסור להפריש בתורם מקצת תרומה ממנו על מותר הכרי דהוי כחולק הערימה הוא משום דחל שם נתקן בכל אחד מהם, פי' דבהקריאת שם תרומה במקצת חל שם תיקון בבי' החלקים שחלק מהערימה לפי ערך כל חלק וחלק, וע"י מקצת התרומה שתרים כל חלק מזו הערימה שחלק נתקן כולו במקצת, על דרך שנתבאר באות ו' דברי המהרי"ט אליבא דהר"ש והראב"ד, ואינו מוציא על מקום אחר היינו על חלק השני שחלק מהערימה משום דכרי שנתקן כולו במקצת אפשר רק לגמור התיקון בו בעצמו אבל לא ממנו על מקום אחר אף שגם הוא נתקן כולו במקצת כמוהו, ולפיכך תורם מכל חלק וחלק מיניה וביה, וגומר ומשלים בכל אחד התיקון שהותחל במקצת, ולא מאחד על חבירו, כמו דס"ל ראב"י ור' חייא רובא¹⁹).

19) ובוזה מוכן יותר מה שקשה להרמב"ם מאחר דלא עשה ולא כלום אמאי אינו יכול להתזירו לערימה, או להוציא עליו ממקום אחר, וכבר הבאנו דברי הרדב"ז בתשובות שכתב שהוא משום שקרא עליו שם מעשר, וצריך לומר שהוא רק משום חומרא ולא

ובזה נראה לי לפרש כן דברי הירושלמי נסתיימה כל חיטה וחיטה במקומה, פירוש שכל חיטה וחיטה נתקנה כולה במקצת, במקומה, בחלק הכרי שחלק, ועי' בהערה 9 שבדרך זה ביארנו גם פירוש הגר"א שפי' דברי הירושלמי אלו כטעם על מתני', אלא שהגר"א לפי גירסתו פירש שדברים אלו אמורים אליבא דרשב"ל דתני במרבה בתרומה, אבל אנו לפי גירסת הספרים נפרש שזה הוא טעם חדש לדין שהירושלמי מסיק על דינא דמתני', וטעם זה הוא כפי שיטת הרמב"ם עפ"י הבנת המהרש"ס בדבריו, וחזר בו עתה הירושלמי מטעם הראשון שהיה כפי שיטת הר"ש.

נמצא דמתחילה נאמר בירושלמי טעם על דין משנתנו שהוא כשיטת הר"ש, ולבסוף נדחה טעם זה ונאמר טעם חדש שהוא כשיטת הרמב"ם. ומעתה אין צורך לומר שהרמב"ם דחה הסוגיא משום ברייתא דר' אליעזר בן יעקב כמ"ש המהרש"ס²⁰) והפ"מ, או משום סוגית הבבלי כמו שאמרנו, אלא שבגוף סוגית הירושלמי נדחה הטעם הראשון שהיה בהסלקא דעתין שהוא נגד שיטת הרמב"ם, ונאמר במסקנא טעם חדש שהוא כשיטתו.

מדינא, וכמש"כ הט"ז ביור"ד סי' של"א ס"ק כ"ז, וש"ך שם ס"ק ק"ו, וכ"כ הלבוש שם, דצריך תיקון מיניה וביה ולא ממקום אחר, משום שנראה כאילו מפריש מטבל על תרומה, אבל לדברי המהרש"ס הוא לא משום חומרא ומראית העין אלא מדינא, משום דחל שם נתקן בכל אחד מהם, וכמ"ש. ועי' בל' הר"מ בפיה"מ שכתב: ואין לו להוציא על אותו סצת שהוציא תרומה ומעשרות ממקום אחר כו' כיון שזה שהוציא הוציאו לדעת שהוא מקצת תרומה ומעשרות. ויש לכונן גם דברי המהרש"ס בדבריו.

20) ובגירסת המהרש"ס בפנים הירושלמי נשמטו דברים אלו, נסתיימה כל חיטה וחיטה במקומה, והוא משום שהוא מפרש דלא כמו שפירשנו אליבא דהרמב"ם כהפ"מ שקושיות הגמ' הן על הטעם של בשעה שהוא מוציא ממנו עליו כו', אלא מפרש שהן על ת"ק דמתני', וז"ל: וקשיא וכו' דחייה בעלמא היא דמקשה לרבנן כו' כל אלו התמיהות יש לדעת ת"ק דלר"מ דלא מפליג אתי שפיר. וכן בהמסקנא בדעת ריש לקיש אינו מפרש כמו לגירסא דידן שסובר טעם אחר בדברי הת"ק, אלא מפרש שחולק על הת"ק וסובר כר"מ, וגורס: אלא טעמא דריש לקיש כו' מאיר מכיון דו אמר כל הטבל עלה בידו מה בין מוציא ממנו עליו מה בין מוציא ממנו על מקום אחר. והטעם שאמר בגמ' על הת"ק נשאר אף לפי המסקנא, ולפיכך הוכרח לומר שהרמב"ם סמך דעתו, לא על המסקנא שבגוף הסוגיא כמו שאמרנו, אלא על ברייתא דראב"י שהוא נגד דברי המשנה, לפי גירסתו בה כגירסת הר"ש, ונגד דברי הגמ' בטעמא דמתניתין.

והנה הר"ש אחרי שפירש המשנה כטעם הירושלמי, וכתב: ומוציא ממנו כו' דטבל הוא שעולה בידו ולא מה שכבר מתוקן, אבל לא על מקום אחר כו' דלגבי אחריני תלינן דילמא מן המתוקן הוא מוציא עליהן ולא מן הטבל שבו. כתב אחרי זה: ירו' (שם) מה בין מוציא כו' בשעה שמוציא כו' וקשיא כו'. וכיון שהוא מפרש כטעם הירושלמי איך הביא הקושיא ע"ז הטעם, וצריך לומר שהוא מפרש כהמהרש"ס שהקושיות אינן על הטעם אליבא דהת"ק, והטעם נשאר אף לפי המסקנא, אלא דחייה בעלמא הוא דמקשה לדעת רבנן דמתני', וכמש"כ המהרש"ס, ושפיר הביא הקושיא אף שנשארה שם בירושלמי בלי תירוץ.